

Језик данас

НОВА СЕРИЈА

ГЛАСИЛО МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА КУЛТУРУ УСМЕНЕ И ПИСАНЕ РЕЧИ

САДРЖАЈ

Норма

Владан Јовановић

О називу једног вируса 1

Марина Љ. Спасојевић

*Час, сајт и забрана крейшања:
о полицајском часу или сајту* 5

Преиспитивања

Душка Кликовац

*Може ли Јовановић мењати
Милошевића? (О глаголу мењати
и другим глаголима из исше
творбене породице)* 13

Осветљавања

Марија С. Ђинђић

*Дуван – шурцизам са српским
држављанством* 30

Предлози

Душко Витас

Знаци или карактери? 35

Пратимо новости

Јована Љ. Димитријевић

О важном зборнику српске традиције . 41

Мали савети 46

*Одлуке Одбора за стандардизацију
српског језика* 48

*Повеље Матице српске за неговоње
српске језичке културе* 53

Писци о језику 69

УРЕДНИЦИ
Академик ИВАН КЛАЈН (1997–2005)
Др РАДА СТИЈОВИЋ (2014–)

УРЕДНИШТВО
Др РАДА СТИЈОВИЋ (главни и одговорни уредник)
Др РАЈНА ДРАГИЋЕВИЋ
Др РАДОЈИЦА ЈОВИЋЕВИЋ
Др ДУШКА КЛИКОВАЦ
Др ВЕСНА ЛОМПАР
Др МАТО ПИЖУРИЦА
Мр ОЛГА САБО
МИЛОРАД ТЕЛЕБАК
Академик МИЛОСАВ ТЕШИЋ

Језик данас

Адреса Уредништва: 21000 Нови Сад, ул. Матице српске бр. 1
Телефон: 021/420-199, лок. 265
Издавач: Матица српска
Цена: 200,00 динара

Технички секретар
Катјарина Сунајко

Коректор
Тајјана Пивнички Дринић

Технички уредник
Вукица Туцаков

Корице

Оскар Шћефан

Компјутерски слог
Владимир Вайић, ГРАФИТ, Петроварадин

Штампа
САЈНОС, Нови Сад

Језик данас на интернету:
www.maticasrpska.org.rs/jezik-danas
e-mail: ksunajko@maticasrpska.org.rs

Рукописи се не враћају

Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије
финансијски је помогло штампање овог гласила Матице српске

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад
808

ЈЕЗИК данас : гласило Матице српске за културу усмене и писане речи / главни и одговорни уредник Рада Стијовић. – 1997, бр. 1-2005, бр. 21/22 ; Н. с. Год. 1 (10), бр. 1/2 (2014)– . – Нови Сад : Матица српска, 1997–. – 24 cm

Тромесечно.

ISSN 0354-9720 = Језик данас
COBISS.SR-ID 126253063

НОРМА

Владан Јовановић

О НАЗИВУ ЈЕДНОГ ВИРУСА

Иако вируси из групе *корона*¹ постоје на планети више стотина хиљада година, нови тип вируса (који данас изазива болест „ковид 19“) почео је да еволуира пре око 40 година. Реч је о вирусу који је тек недавно прешао на људе, па је отуд научницима и осталом свету постао занимљив, а његово брзо ширење, те говорење и писање о њему у целом свету и код нас, наметнуло је лингвистима питање како га треба писати и изговарати с обзиром на његове различите форме присутне у средствима јавног информисања.² На почетку епидемије назив вируса код нас писан је и изговаран различито, као једна реч „коронавирус“ (директно према страном језичком предлошку, уп. енгл. *Coronavirus*) односно „корона вирус“, „корона-вирус“ (са цртицом или без цртице у писаном тексту) итд. Из појединих информативних кућа, пре свега оних које држе до језичке правилности и културе, какве су Радио-телевизија Србије, Радио Београд, Политика и др., обратили су се Одбору за стандардизацију српског језика са питањем како се исправно пише назив овог вируса. Одбор за стандардизацију српског језика дао је следеће мишљење:

¹ Вируси *корона* из породице *Coronaviridae* представљају групу вируса *Orthocoronavirinae* (в. DE GROOT et al. 2011).

² Иако се под називом *корона* стручно подразумева група, односно породица различитих сојева вируса, за актуелни вирус из ове групе који изазива болест „ковид 19“ усталио се у језику назив *корона* – са нормативном препоруком *вирус корона*.

У складу са начином писања у српском језику најисправније је писање: вирус корона, дакле, иако што се априори вирус пише на првом месту.

У кратком образложењу одлуке описан је тип конструкције, у којој шири појам долази испред ужег, на пример: професор Петровић, река Морава, крушка оскоруша, дрво орах итд., чиме је илустровано правило „да у свим таквим конструкцијама (синтагмама) шири појам долази испред ужег“ (Одлука, 4. 2. 2020). Како је *корона* само тип вируса, уобичајено је да се по датом правилу пише *вирус корона*. Осврнувши се на употребу форме с обрнутим редоследом („коронавирус“), у образложењу пише да је она дошла под утицајем енглеског језика и да као модел одавно продира у српски језик, па тако имамо називе станица, објеката и сл.: „Дунав станица“ уместо станица „Дунав“, „Сава центар“ уместо „Центар Сава“ итд.

Ако граматичкој анализи придружимо семантичку, примећујемо да именицу *корона*, будући да је страног порекла и значењски непрозирна, ми користимо, пре свега, као име (назив, тип и сл.) вируса, што одговара типу синтагме *хоиел „Брисол“*, *хоиел „Москва“* и сл., при чему је други део синтагме непроменљив. У говорној пракси назив вируса означава се и без атрибутива (који се подразумева), нпр. *За време короне Библиотека рада Београда организовала је виртуелно читање*.

Из угла граматике и норме српског језика ствар је, рекли бисмо, довољно јасна. У пракси, међутим, то није тако, јер се, упркос поменутој препоруци Одбора, немали број новинара, али и државних званичника, оглушује о препоруку Одбора (као стучног државног тела надлежног за питања језичке правилности и норме), употребљавајући варваризам „коронавирус“ уместо нормативно исправне форме *вирус корона*.

Ако погледамо статус самог термина у струци из које примарно потиче, од лекарских стручњака сазнајемо да је назив вируса у форми *sarvigns* (у српском језику транслитерисан, пресликан као „коронавирус“) верификовао Међународни комитет за таксономију вируса. Позивајући се на ауторитет Међународног комитета за таксономију вируса, поједини стручњаци, али не само медицински, већ и неки лингвисти, сматрају да одлуке тога тела у погледу донетих термилошких решења морају бити прихваћене свуда, па и у језику. Сматрамо да такво становиште није оправдано, јер стандардизација термина у конкретном случају није подразумевала сарадњу медицинских стручњака и лингвиста нормативиста, чији је задатак бригаа о правилној употреби српског књижевног језика и давање препоруке како нешто треба писати или изговарати, водећи се искључиво научним критеријумима лингвистике и граматике. С обзиром на то да су стручни термини саздани од језичког материјала, природно је да се посао везан за стандардизацију терминологије не може ваљано обавити без тесне сарадње са језичким

стручњацима, што значи да сваки термин мора проћи детаљну лингвистичку проверу. У противном, термин неће бити проглашен нормативним из угла књижевног језика и граматике, без обзира на његову верификацију од стране било ког тела, као што је у поменутом случају реч о Међународном комитету за таксономију вируса.

Ако се задржимо на таксономији вируса, приметимо да тамо има и других сличних (сложеничких) назива преузетих из структуре страних језика, у којима се реч *вирус* налази на другом месту, као што су: *риновируси*, *норовируси*, *филовируси* и сл. Међутим, ови случајеви лингвистички се разликују од поменутог, те се њихово састављено писање као једна реч нормативно може прихватити. *Риновирус* је врста вируса који изазива кијавицу, на што упућује први део сложене речи грчког порекла („rhis, rhinos“ ‘нос’). Поред *риновируса*, са називом *рино-* у првом делу, постоје и друге речи: *ринолоџ* ‘лекар специјалиста који се бави лечењем болести носа’, *ринолоџија* ‘област медицине у оквиру оториноларингологије, која се бави лечењем болести носа’, *риноласџика* ‘пластична операција носа, најчешће се обавља из естетских разлога’, *ринореја* ‘лучење слузи, секреција из носне шупљине’, *риноскопија* ‘преглед носне шупљине помоћу риноскопа’ итд. (в. Клајн, Шипка 2011). Наведени називи вируса припадају сложеницама страног (интернационалног) порекла које се могу писати спојено, као што су и термини: *кардиохирургија*, *коронарографија*, *стафилодермија* итд., будући да су, формално гледано, у сагласју са творбеном структуром српског језика управо због постојања интерфикса (спојног вокала) *о*, који је, уз вокал *е*, својствен свим словенским језицима, па и српском. Према правилима српске творбе речи (и словенске уопште), сложенице-композици имају интерфикс (спојни вокал) *е* или *о*. У примерима типа *риновирус*, *норовирус*, *филовирис* и сл. унутаркомполитско *о* осећа се као спојни вокал и због тога не ремети творбени систем српског језика. У случају варваризма „коронавирус“ јасно је да није у питању композит већ пресликавање (транслитерација) речи стране језичке структуре.

Питање употребе назива вируса из групе *корона* која изазива болест *COVID 19* актуелизовало је питање стандардизације и нормирања медицинске стручне терминологије. Ако су термини и појмови нови, питање терминологије уопште и улога лингвиста на том задатку није нова будући да се о њој одавно говори и пише. Пишући управо о проблему стандардизације терминологије, Митар Пешикан је тачно приметио да је „најбољи, у ствари једини ефикасни тренутак кад се може вољним актом утицати на лексичка изражајна средства сам улазак нове речи у језички друштвени саобраћај“, при чему преводилац, редактор, одн. лице које први пут именује нове појмове има више утицаја на „карактер речничког фонда него радник у лингвистичкој

установи“ (Пешикан 1970: 92). Или, када је реч о конкретном терминосистему, вреди присетити се речи Александра Ђ. Костића, нашег познатог проучаваоца језика медицине: „Шта је потребно има да кажу стручњаци, а шта је могућно има да одреде лингвисти“ (Костић 1964: 29).

Л и т е р а т у р а :

КЛАЈН, ШИПКА 2011: Иван Клајн, Милан Шипка. *Велики речник сѣраних речи и израза*. Нови Сад: Прометеј.

КОСТИЋ 1964: Александар Ђ. Костић. Језик наше медицинске литературе. *Наш језик* 14/1, 27–42.

Одлука о писању назива једног вируса (од 4. 2. 2020). Одбор за стандардизацију српског језика. www.isj.sanu.ac.rs/2020/02/10/одлука-одбора-писање-назива-вируса/

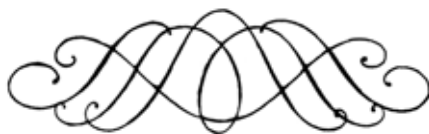
ПЕШИКАН 1970: Митар Пешикан. Лексичко благо нашег језика. *Наш језик* 1–2, 80–92.

DE GROOT et al. 2011: R. J. de Groot. Family Coronaviridae. *Ninth Report of the International Committee on Taxonomy of Viruses*. Oxford, 806–828.

Владан Јовановић

Институт за српски језик САНУ

Vladan.Jovanovic@isj.sanu.ac.rs

ЧАС, САТ И ЗАБРАНА КРЕТАЊА: О ПОЛИЦИЈСКОМ ЧАСУ ИЛИ САТУ

1. Школска дефиниција да су синоними речи истог или сличног значења, као *домовина* и *оштрабина*, *кућа* и *дом* и сл., постаје тесна ако се у обзир узме заменљивост чланова синонимског пара у свим окружењима, могућност употребе у различитим функционалним стиливима, подударност значења код вишезначних чланова синонимског пара итд. Зато се и срећу различита схватања и поделе синонима, рецимо, на истозначнице и блискозначнице, како им само име каже, односно праве, апсолутне, типичне синониме (*ученик* : *ћак*) и неправе, релативне, контекстуалне синониме (*ићи* : *крећити се*); семантичке (*школа* : *врућ*), стилске (експресивне *деће* : *чего*; функционалне – у разним видовима употребе језика, нпр. професионалне *свијетској* : *слушатице*; социјалне *храна* : *клоја*; територијалне *јорџован* : *љилјак* итд.), архаичне (*географија* : *земљопис*) и стилско-семантичке синониме (*лукасти* : *скијастии*); тоталне синониме, када се подударају у свим значењима (*рећи* : *казати*), и парцијалне (*дом* : *кућа*), када им се подударају само нека значења, и тако редом (Драгићевић 2010: 244–264).

2. У српском језику реч словенског порекла *час* и реч турског порекла *сат* могу се одредити као синоними. Ако се сагледа њихова значењска структура дата у једнотомнику српског језика (РСЈ), они су парцијални синоними, јер им се делом поклапају временска значења (1а : 1а; 1б : 1в; 3а : 1б).

	час м		сат м
1.а.	временска јединица од шездесет минута, сат: шест часова и десет минута.	1.а.	(мн. сати, ген. сати) <i>двдесет четврти део дана, час</i> .
1.б.	временска јединица школске и др. наставе (обично 45–60 минута); предавање које се држи за то време: ~ математике, књижевности; одржати ~, имати ~ музике, завршити своје часове.	1.в.	(мн. сати, ген. сати) <i>временска јединица наставе, обуке, час</i> : ~ хемије.
2.	врло крајко време, тренутак, трен, моменат: у тај ~, у том часу, истог часа, за који ~, повољан ~, у прави ~, у незгодан ~, овога часа, до задњег часа, у том часу.		
3.а.	(обично у мн.) <i>време, доба дана уопште</i> : касни часови, у јутарњим часовима, вечерњи часови.	1.б.	(мн. сати, ген. сати) <i>време, доба</i> . – Који је сат у свемиру, дан или поноћ, шта ли је.

3.б.	(обично у мн.) <i>одређено време за нечијо, за неки посао, рад: ~ обрачуна, часови одмора, часови рада.</i>		
4.	мн. цркв. <i>служба у православној цркви за време које се читају ислами и молиће.</i>		
		2.	(мн. сатови) <i>направа за мерење времена, направа која показује време, часовник: ручни ~, сунчани ~, пешчани ~.</i>
давати часове	<i>бити наставник, инструктор (некоме), поучавати некога за одређену наоднаду.</i>	давати сатове	<i>приватно подучавати, држати наставу.</i>
дванаести ~	<i>последњи час, последња прилика да се нечијо предузме.</i>	у дванаести ~	<i>у последњем тренутку.</i>
нечасити часа	<i>не губити време, не оклевати.</i>		
овога часа	<i>одмах, сместа.</i>		
од првога часа	<i>одмах, одпочетка.</i>		
од часа до часа (час по час, час на час, часи час, из часа у час, с часа на час и сл.)	<i>с времена на време, повремено; с временом, постојано.</i>		
полицијски ~	<i>време у које је забрањен излазак на улицу.</i>	полицијски ~	<i>време кад је забрањен излазак на улицу за цивиле.</i>
прави~	<i>погодан момент (за нечијо).</i>		
само ~	<i>каже се ономе ко треба да сачека крајко време до извршења нечега.</i>		
с(а)мртни (умрли, суђени) ~	<i>самрти, време кад се мора умрећи.</i>	суђени ~	<i>смрти.</i>
сваки ~	1) <i>често, врло често.</i> 2) <i>одмах, убрзо. – Сачекај, сваки час треба да стигне.</i>		
у (велики) добри ~	<i>формула при поздрављању или при честитанју неког догађаја: срећно.</i>		
у задњи ~	<i>у последњи тренутак.</i>		
у зао ~	<i>у невреме; на несрећу.</i>		
узимати часове	<i>учити се код приватног учитеља, наставника.</i>		
у први ~ (у првом часу)	<i>у почетку, најпре.</i>		
у тили ~ (у часу, ~ затим и сл.)	<i>одмах после, зачас.</i>		
~ посла	<i>за врло крајко време, за час, врло брзо.</i>		

		видим, знам коли- ко је сати	<i>схваћам у чему је ствар.</i>
		ситни сати	<i>одмах после поноћи, рано зором.</i>

2.1. Иако су у једнотомнику основна значења ових речи иста – шездесет минута – треба истаћи да *час* у српском језику првенствено има значење кратког временског трајања или времена уопште, а да је значење трајања као мере времена секундарно. И у Вуковом *Рјечнику* из 1818. и 1852. године *час* је означавао кратко време, тренутак, те би речници требало да понуде свакако другачију хијерархију значења ове речи. Томе у прилог говори и значење већине израза уз ову именицу. Изрази *дванаесџи час, овога часа, од првога часа, прави час, само час, самрјини час, сваки час* 2), у *задњи час, у први час, у њили час, час њосла* засновани су на 2. значењу ове речи, док изрази *не часиџи часа, од часа до часа, сваки час* 1) почивају на значењу времена уопште. На први поглед на ове изразе се може надовезати израз *џолицџијски час*, јер указује на трајање. Спојев *даваџи/узимаџи часове* везани су за значење наставног часа, док је израз у *добри час* постао формулаични поздрав. Осим израза, о примарности значења кратког и неодређеног временског трајања код речи *час* сведочи и њено семантичко-деривационо гнездо. У њему су изведенице такође засноване на значењу кратког трајања, тренутности, моменталности,³ док се ниједна изведена реч не заснива на значењу шездесетоминутног одсечка времена. Лексема *час* је развила термилошко значење из сфере богослужења, а и наспрам њега, како је набројано, стоје изведенице *часловац* и *часослов*.

2.2. Док су у значењском устројству речи *час* уочљива бројна временска значења – од кратког временског одсечка (2) до оних (не)одређеног и поновљеног трајања (3а, б), значењски дијапазон код позајмљенице из турског је много ужи и много конкретнији. Турцизам *саџ*, осим шездесетоминутне и наставне јединице, те одређеног времена, има значење справе за мерење

³ Уп. **часак** м дем. од *час*¹ (1, 2); *џренуџак, џрен; часџи* несвр. (само у негацији) *оџе-заџи, оџуџвлачиџи, оклеваџи, чекаџи; часиџ м дем. од *час*¹ (1, 2), *џренуџак, џрен, часак; часком* прил. на брзину, за краџко време, за мало времена, за час, брзо; **часловац** м цркв. боџослужбена, лиџуџриџска књџа у коџој су скуџљене молиџве за свако доба дана; **часовит, -а, -о** коџи џраје час, *џрен, краџкоџрајан, џренуџан, џренуџачан; часовито* прил. за краџко време, на џренуџак; **часовитост** ж особина или сџање оноџа џџо је часовиџо; **часом** прил. за врло краџко време, за час, начас, брзо; **часомџе** прил. с времена на време, на махове, џовремено; на џренуџак, *џренуџно, џренуџачно; часомџчан, -чна, -о џовремен; краџко-џрајан, џренуџан, џренуџачан; часомџчно* прил. в. часомџце; **часослов** м цркв. књџа молиџава, лекџија и џесам за свещџенике, лиџуџриџска књџа у џравославној цркви, бре-вијар. Позајмљеница из чешког језика **часопис** м џовремена џубликаџија... несумњиво је мотивисана овом општесловенском речју (те **часописни, -а, -о**).*

и показивање времена. Судећи по семантичко-деривационом гнезду именице *са(ха)ић*, у српском језику највише је изведеница и сложеница са основом *саић*-, *сахай*-, *сај*- у свом саставу које се заснивају на овом значењу.⁴ Реч *час* није развила ово значење, већ се за означавање справе за мерење и показивање времена користи реч *часовник*, која такође има своје изведенице, али је турцизам у свакодневном говору готово потиснуо.⁵ Изрази уз турцизам *саић* су оскудни. Забележени су са синонимном компонентом *саић* изрази у *дванаесџи саић*, *полицџијски саић*, *суђени саић*, као и *даваџи саићове*, те није реч о новим изразима. С друге стране, изрази *видим*, *знам колико је саић* и *сиџни саић* мотивисани су овим турцизмом и сведоче о његовој активној употреби и највишем степену адаптације.⁶

3. О томе колико је лексичко нормирање осетљив процес, сведоче реакције јавности на одлуку Радио-телевизије Београд из 1984. године да се реч *час* замени речју *саић* у најавама тачног времена на предлог групе лингвиста. Наиме, и поред тадашњег објашњења да је *саић* сасвим уобичајен за означавање мере времена: *Колико је саић? Нема ње саићима, Задржаћу се више од саића*, то је протумачено као наметање „једног кроатизма“ (СЈП: 168). Проглашавање *саића* кроатизмом не само да је погрешно већ би могло и да „повреди право својине“ турског као језика даваоца, као и правац којим је ова реч продирала у српски језички простор. Наиме, *саић* арх. *сахай* (тур. saat), како Скок у свом етимолошком речнику наводи под *saat*, раширен је „данас опћенито у оба дијела књижевног и саобраћајног говора, првобитно само у источном“. Заправо реч *саић* спада у активне и одомаћене турцизме

⁴ Уп. **сајџија** м *занайџија који оџравља саићове, часовнике, часовничар*; **сајџијин**, -а, -о који *припада сајџији*; **сајџијски**, -а, -о који *се односи на сајџије*; који је *својствен сајџијама*; **сахатни**, -а, -о који *се односи на сахат*; **сахачија**, **сахација** м *саџија*; **сахацијски**, -а, -о који *се односи на сахације*; **саџија** м *часовничар, сајџија*; **сахат-кула** м *џорањ са саићом* (Ћинђић 2013: 406). Изведенице **сатић** м *дем. од саић* и **сатни**, -а, -о који *се односи на саић* могу, осим овог, имати и временска значења, док је **сатница** ж *дневни расџоред* заснивана на временском значењу.

⁵ Уп. **часовник** м *најрава, сџрава за мерење и џоказивање времена, саић, ура*; **часовничар** м *занайџија који џоџравља или џродаје часовнике, сајџија*; **часовничарка** ж *жена часовничар*; *часовничарева жена*; **часовничарски**, -а, -о који *се односи на часовничаре, који припада часовничарима*; **часовничарство** с *рад, занимање часовничара, часовничарски занай*; **часовничџ** м *дем. од часовник*; **часовнички**, -а, -о који *се односи на часовнике*.

⁶ Реч *ура*, која би са посматраним речима чинила синонимски низ, у РСЈ је нашла место без икаквог обележја ограничености употребе у стандардном српском језику. Свакако се њено место у речнику књижевног језика може оправдати, али са ознаком да је застарела или пак да се задржала само у неким стилимима или говорима, тј. да је покрајинска. Њена су значења подударна са значењима речи *саић*. Када су изрази у питању, први би требало да се нађе и под *час*: *куцнула је ура*: *куцнуо је час*, а други као компоненту има и остала два синонима *џоследња (задња, сџрашина, умрла) ура*, где се по броју атрибута види да је и те како реч *ура* била заступљена у српском језику.

и, према најновијим истраживањима (Ћинђић 2013: 19), представља најфреквентнију именицу из турског језика, после које долазе *боја*, *џара*, *кафа*, *кревеј*, *куџија*, *комџија*, *каџија*, са преко 1000 потврда у *Електронском корпусу Мајематичкој факултету Универзитета у Београду* (ЕК, <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/korpus/mainmenu.php>) (И.: 48). Дакле, све ово показује да нема основа за отпор према употреби речи *сај* у стандардном српском језику за исказивање временског трајања.

Фаворизовање речи *час* за означавање тачног времена аутори *Српској језичкој приручника* (СЈП) виде у бирократизовању језика после Другог светског рата, тј. слабљењу границе између језика свакодневне комуникације и правног језика под утицајем политичких фактора. Преношење речи и конструкција из језика административних служби још јаче је било после Устава из 1974. године (СЈП: 168, 183–185). Тако, сматрају да је реч *час* почела у том значењу потискивати реч *сај*.

Одлука Одбора за стандардизацију српског језика бр. 1 (ОО: 29, 32–34), од 13. фебруара 1998. године, надовезујући се на давно изречену препоруку Радио-телевизији Београд, настоји да значењски одвоји ове синониме. Сматра се да би пожељно било користити реч *сај* за означавање справе за мерење времена и шездесетоминутног временског одсечка, а лексему *час* за сва остала значења. Међутим, делимично се ублажава став према употреби речи *час* за изражавање времена. Она се може, дакле, дозволити у административном стилу, коме припада и саопштавање времена, а нарочито у најави тачног времена после 12 сати, где су часови у чешћој употреби: *13 часова* и редом. У разговорном стилу оваква употреба је незамислива. Дакле, ово доводи до закључка да су у разматраном значењу речи *час* и *сај* функционални синоними и да обе речи имају значење мерне јединице за време, али у различитим функционалним стиливима.

4. Иако РСЈ бележи значење речи *час* *1б* и *сај* *1в* као школски час и изразе *давајћи/узимајћи часове* односно *давајћи сајлове*, те *полицјски час* и *сај*, у Одборовој првој одлуци наводи се да је у употреби реч *час* за означавање школског, наставног часа (45 минута), а да је у изразу *полицјски час* (више сати, обично током ноћи) она „незамењива“ (ОО: 32). Дакле, и према речничким дефиницијама, полицјски час/(сат?) представља меру ограничења и забране кретања грађана после одређеног времена и у одређеном трајању која се уводи као део скупа мера приликом ванредног стања изазваног ратом, поплавама и сл. Млађе становништво ову меру заправо не памти, јер последњих неколико деценија није примењивана: ни за време југословенског рата, ни бомбардовања (<https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-51936245.amr>, приступљено 13. 7. 2020). У Србији њено дејство смо осетили за време пандемије вируса корона. Ради сузбијања и спречавања ширења

болести изазване овим вирусом, познате као ковид-19, и заштите становништва од ње донета је Наредба о *ојраничењу и забрани крейшања* лица на територији Републике Србије (*Службени ласник РС*, 34/2020-3, 39/2020-6, 40/2020-4, 46/2020-3, 50/2020-12). Наредба је заснована на члану 1а Уредбе о мерама за време ванредног стања (*Службени ласник РС*, бр. 31/2020, 36/2020, 38/2020, 39/2020, 43/2020, 47/2020, 49/2020, 53/2020, 56/2020, 57/2020, 58/2020, 60/2020): „Ради сузбијања и спречавања ширења заразне болести COVID-19 и заштите становништва од те болести, за време ванредног стања *забрањује се* кретање на јавним местима.“ У Уставу РС, члану 39, који се односи на слободу кретања, пише: „Слобода кретања и настањивања и право да се напусти Република Србија могу се *ојраничити* законом, ако је то неопходно ради вођења кривичног поступка, заштите јавног реда и мира, *спречавања ширења заразних болести* или одбране Републике Србије.“

Правни систем, дакле, не познаје *полицийски час* као термин, иако је овај појам наведеним актима потврђен, већ се за означавање дате мере користе речи *ојраничење/ојраничити* и *забрана/забрањити*. Претрага синтагме *полицийски час* у Прописима Републике Србије (<https://www.propisi.net/>) резултира двома потврдама у актима локалне самоуправе града Бора: 1. Почев од 29. 4. 2020. године, дозвољава се коришћење јавних површина, паркова и дечијих игралишта. 2. Наведене површине могу се користити у времену кад није на снази *полицийски час*;... суботом за грађане старије од 65 година од 04.00 до 07.00, а за остале грађане од 08.00 до 13.00 часова ако није *полицийски час* или ако Влада РС не донесе другачију одлуку (*Службени лист града Бора*, 25/2020). Могуће је да је и у другим јединицама локалне самоуправе било аката који су садржали тај израз, али њима се забрана кретања не уводи у правни систем (то је учињено поменутих републичким прописима више правне снаге), нити могу да буду основ за увођење термилошке синтагме *полицийски час* из колоквијалне у термилошку употребу.

Као што је показано, у званичним актима готово да нема помена ни *полицийског часа* ни *сајта*. Међутим, у језику средстава информисања, који, између осталог, преносе и саопштења представника државе и политичара, медицинских стручњака из Кризног штаба итд., претеже употреба синтагме за означавање ове мере – *полицийски час*, али може се срести и *полицийски сајт*, као и правно коректни назив ове мере – *забрана и ојраничење крейшања*. Примера ради, претрагом на сајту дневног листа *Политика* (<http://www.politika.rs/>) појављује се израз *полицийски час*, управо онако како Одбор препоручује. *Поллицийски сајт* је посведочен само када се преносе изјаве: А, од петка идемо на дугачки *полицийски сајт*, до понедељка ... рекао је Вучић ... преноси Танјуг (7. 7. 2020). На сајту дневног листа *Вечерње новости* (<https://www.novosti.rs/>) претрага показује шаренило, мада доминира упо-

треба синтагме *полицјски час* на рачун *полицјској сати*. Употреба обе синтагме, као и израза из правних аката у истом тексту, указује на њихово третирање као синонимског пара, и то из стилских разлога, ради избегавања понављања. Наводимо примере из једног чланка: Београд је током *полицјској сати* „начичкан“ безбедносним пунктовима. Репортери Новости са припадницима МУП који контролишу поштовање *полицјској часа*. Београд, 20 сати. Три часа од почетка *забране креиња*. ... Београђани поштују *полицјски сат*. ... Највеће кршење *полицјској часа* је у том првом сату, од 17 до 18 часова ... Било је и ситуација да се они који крше *забрану креиња* „ваде“ да су били код мајке, оца ... а на сат су заборавили ... Поштовање *полицјској сати* је у интересу здравља свих нас ... Било је око 20 сати ... Три часа од почетка *забране креиња*. Трг републике, један од полицјских пунктова (10. 4. 2020). Подвучени примери из овог одломка сведоче и о употреби *часа* и *сати* за означавање мере времена и времена.

У ЕК није било резултата за синтагму *полицјски сат*. Наиме, за реч *сат* добијено је 8238 контекста, али ни у једном случају није била спојива са придевом *полицјски*. С друге стране, за *полицјски час* забележено је 208 потврда у књижевном опусу и штампи. Она се среће у романима који обрађују тематику из времена окупације: Није наишла чак ни на војну патролу, која је контролисала како се поштује *полицјски час*; Тих првих дана окупације *полицјски час* је почињао већ у шест (М. Поповић, *Судбине*). Партизани под железнички мост подметнули мину па Крајскокомандатура завела *полицјски час* (Б. Пекић, *Одбрана и њоследњи дани*). Наиме, иако се у актуелној језичкој пракси среће *полицјски сат*, корпус са већим временским опсегом то није потврдио.

5. Дакле, речи *час* и *сат*, као функционалностилски синоними, могу се користити за означавање временског трајања од шездесет минута и тачног времена, али у општем језику уобичајена је реч *сат*, а у административном стилу дозвољено је и *час*, нарочито за време после поднева исказано двоцифреним бројевима. Иако се у СЈП упозорава на утицај бирократског језика на општи језик, код *полицјској часа* је супротна ситуација. Језичка пракса показује да је у књижевноуметничком, публицистичком и разговорном стилу устаљена синтагма *полицјски час*, док она данашњем административном и правном стилу није својствена. Нема разлога за њено протеривање из стилова у којима је раширена, а разумљиво је да у језику законских прописа оваква синтагма може имати негативне конотације. За меру ограничења и забране кретања неподобно је користити израз *полицјски сат* јер се њиме имплицира на шездесетоминутно трајање, већ *полицјски час* јер се тиме означава неодређено (повнављано) трајање (уп. *час 3б*). То би могло важити и за *школске сате*.

Литература:

- Вук: Вук Стефановић Караџић. *Српски рјечник исцумачен њемачкијем и латинскијем ријечима*. Београд: Штампарија Краљевине Србије, 1898³.
- ДРАГИЋЕВИЋ 2010: Рајна Драгићевић. *Лексиколоџија српскога језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Ћинђић 2013: Марија Ћинђић. *Турцизми у савременом српском књижевном језику (семантичко-деривациона анализа)*, докторска дисертација. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду.
- ОО: „Бошњачки или босански језик; сат или час; јеврејски, хебрејски (језик) или ирвит“, у: Вељко Брборић, Јован Вуксановић, Милан Тасић, Срето Танасић (прир.). *Одлуке Одбора за стандардизацију српског језика. Поводом 20 година од оснивања*. Београд: НМ Либрис, Одбор за стандардизацију српског језика, 2017.
- РСЈ: *Речник српског језика*. Нови Сад: Матица српска.
- СЈП: Павле Ивић, Иван Клајн, Митар Пешикан, Бранислав Брборић. *Српски језички приручник*. Београд: Београдска књига, 2004.
- Скок: Petar Skok. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. I–IV. Zagreb: JAZU, 1971–1974.

Марина Љ. Спасојевић
Институт за српски језик САНУ
marinaspasojevic@isj.sanu.ac.rs

ПРЕИСПИТИВАЊА

Душка Кликовац

МОЖЕ ЛИ ЈОВАНОВИЋ МЕЊАТИ МИЛОШЕВИЋА?

(О глаголу *мењати* и другим глаголима из исте творбене породице)

1. Увод

Једно од питања која се помињу у нормативистичкој литератури јесте и употреба глагола *мењати* у значењу „обављати дужност, посао, извршавати задатак неког другог“.* Егон Фекете (2005) сматра да је у примерима као што је *Живадин Јовановић мења Слободана Милошевића* (у смислу да „Живадин Јовановић у СПС-у преузима функције одсутног председника партије Слободана Милошевића“) глагол *мењати* употребљен „наопако“, будући да он може значити само да „вршилац радње (субјект) једно замењује за нешто друго, нечим другим и сл.“, а не може значити да вршилац радње замењује некога или нешто „самим собом“ (цитати на стр. 142). Стога налаже да се у таквим случајевима употреби глагол *заменеивати* (*Јовановић замењује Милошевића*).

* Дугујемо захвалност колеги Балши Стипчевићу на корисним сугестијама у вези с овим радом. Сви евентуални пропусти, наравно, остају наша одговорност.

Разматрајући лексеме којима се у Вуковом и нашем времену означава појам „заменити/замењивати некога неким“, с таквом оценом слаже се Милка Ивић (2005), додајући још два разлога због којих („супстандардни“) глагол *мењати* у таквој употреби сматра „инфериорнијим лексичким решењем“ од стандардног *замењивати*: 1) „*мењати* нема оно погодно двојако видско отелотворење које је својствено префиксираној глаголској лексеми (*заменити* / *замењивати*)“; 2) *мењати* нема „исту способност успостављања релације с одговарајућим именичким образовањем (*заменити* – с једне стране *замена*, а с друге – *заменик*)“ (цитати на стр. 54).

Овде желимо да се наведеним питањем детаљније позабавимо. Да бисмо то учинили, покушаћемо да сагледамо глагол *м(и)јењати*¹ унутар шире слике глагола из исте творбене породице. У т. 2 наводимо те глаголе; у т. 3 бавимо се значењима самог глагола *мењати*, а у т. 4 значењима глагола који с њим алтернирају у примерима какве нормативисти критикују (нарочиту пажњу посвећујемо глаголу *одмени*). У т. 5 идентификујемо још једну, колико знамо – непримећену, употребу глагола *мењати* и стављамо је у контекст његовог односа према глаголу *замењивати*. Рад завршавамо закључком (т. 6).

Анализу ћемо вршити на основу примера из једнојезичних речника српског језика и из електронског *Корпуса савременог српског језика*, који се развија на Математичком факултету у Београду (www.korpus.matf.bg.ac.rs; користићемо скраћеницу „ЕК“). С обзиром на нашу тему, разматраћемо само неповратни лик глагола.

2. Глаголи из творбене породице глагола *мени* (*се*)

2.1. Глагол *мењати* (*се*) настао је суфиксацијом од глагола *м(и)ени* (*се*), који данас није у широј употреби (те га *РСЈ*² и не помиње). Од овог глагола, који је иначе двовидски,³ префиксацијом су настали свршени глаголи, а од њих даље, суфиксацијом, њихови несвршени парњаци. Значење већине префиксала има везе са појмом мењања, а два од те семантике одступају (у табели која следи наведени су испод дебље линије). Глаголи из те породице који данас нису уобичајени (те се не налазе у *РСЈ*) одштампани су курзивом:

¹ У даљем тексту ћемо, једноставности ради, наводити само екавски лик и тог и осталих глагола из исте породице.

² За ову и друге скраћенице в. литературу на крају рада.

³ За сам глагол *мењати* *РСАНУ* бележи да може бити и свршен у значењу замене и размене (в. т. 3.1).

⁴ У *РСАНУ* је овај глагол означен као покрајински.

мениџи (се)	→	заменити (се)	→	замењивати (се)		
		изменити (се)	→	измењивати (се) / измењаваџи (се)		
		одменити (се)	→	одмењивати (се)		
		омениџи (се) ⁴				
		променити (се)	→	џромењиваџи (се)	→	исџромењиваџи (се)
		разменити (се)	→	размењивати (се)		
		сменити (се)	→	смењивати (се)		
		наменити	→	намењивати		
		применити	→	примењивати		

2.2. Од самог глагола *мењаџи (се)* не гради се префиксацијом много глагола. *ОР* наводи само три префиксала, од којих два нису уобичајена (не налазе се у *РСЈ*): *намењаџи (се)*⁵ и *џомењаџи*⁶. У широј употреби је једино *измењаџи* (који ћемо поменути у т. 4.1).

Префиксале глагола *мењаџи (се)* приказујемо табелом, при чему глаголе које *РСЈ* не помиње штампамо курзивом:

мењати (се)	→	измењати
		<i>намењаџи (се)</i>
		<i>џомењаџи</i>

Тако су од глагола *мениџи (се)* настали, с једне стране, његови префиксали, а с друге – глагол *мењаџи (се)*, а од њега даље и други префиксали. Пошто је сам почетни глагол, *мениџи (се)*, нестао из шире употребе, успостављени су занимљиви односи између његових префиксала и глагола *мењаџи (се)*. У раду ћемо се позабавити неким од њих.

3. Значења глагола *мењаџи*

3.1. Судећи по примерима из *РСАНУ*, глагол *мењаџи* има два основна значења. Прво значење је „преиначавати, трансформисати“ – при чему вршилац радње може трансформисати нешто из спољног окружења (пр. 1, 2) или сам трпети трансформацију (пр. 3):

⁵ Неповратни лик тог глагола *РСАНУ* дефинише као „много, у великом броју, у великој количини променити, измењати“. Сам творбени образац који укључује префикс *на-* и рефлексивизацију глагола врло је продуктиван: *намењаџи се* као *најесџи се*, *најеваџи се*, *најуџоваџи се* итд.

⁶ *РМС* даје дефиницију „променити једно за другим“.

- (1) Промена средине мења организам, овај опет мења средину у којој живи (*Наука и природа*, 1949).⁷
- (2) Стоје граната стабла у белој бунди богатој и мењају и небо и поље и далеке видике (Богдан Чиплић, 1952).
- (3) Глаголи мењају у говору свој облик (Стојан Новаковић, 1902).

Свршени глаголи одговарајућег значења у овим случајевима били би *променивши* или *изменивши* (у разлику између њих нећемо сада улазити).

У оквиру овог значења налазимо и специфично значење „деклинирати одн. конјугирати“, што заправо значи „трансформисати променљиву реч кроз парадигму“ (пр. 4):

- (4) Так је морао научити да мења правилне глаголе (Милан Ћ. Милићевић, 1871).

Друго значење је „заменајивати“:

- (5) Он неће ... да **сваки час** мења облоге ономе болеснику. (Владан Ђорђевић, 1874)
- (6) С другима се ... вуцара ноћу по баровима. Мијења их **као кравате** [...]. (Исак Самоковлија, 1946)
- (7) Шофер је **непрестано** мењао брзине. (Стеван Јаковљевић, 1936)
- (8) Зато, ја би, ти саветовао ... да мењаш струку. (*Бранково коло*, 1911)
- (9) Зашто да мењаш веру под старост? (Милан Ћ. Милићевић, 1879)
- (10) Док пије и мења кафане ... весео је. (Душан Радић, 1939)
- (11) [...] зар већ мењате локал? (Милан Јањушевић, 1939)
- (12) У трећој години ждребад су већ ... одрасла ... Од половине ове године ждребад мењају сечњаке. (Душан Спасић, 1896)
- (13) **У пролеће** мења стока длаку – лиња се. (Антоније Вуковић, 1929)
- (14) Крзно јој [поларној лисици] преко године **два пута** мења боју. (Михаило Петровић, 1932)

Како се из примера 5–14 види, агенс може бити жив, а радњу вршити вољно (пр. 5–11) или невољно (пр. 12, 13); може бити и нежив (пр. 14). Појам који трпи промену може бити спољашњи у односу на вршиоца радње (пр. 5–11), али може бити и део његовог тела (пр. 12, 13) или својство (пр. 14). Појам који је у улози трпиоца може бити и место (пр. 10, 11); у том случају вршилац радње мења „трпиоца“ сопственим кретањем, тј. преласком на другу позицију у простору.

Трпилац радње може бити један једини појам (пр. 8, 9, 11–14),⁸ а може бити и низ појмова у временској сукцесији – када именица која означава те појмове стоји у множини (5, 7, 10, 12). Трпилац је најчешће неживи појам,

⁷ У примерима подвлачимо сам глагол, а евентуалне релевантне речи штампамо полумасним слогом. У изворима из *РСАНУ* не наводимо скраћеницу коришћену у том речнику, него пуно име аутора и годину издања дела. Примери које наводимо углавном су и данас актуелни.

⁸ Постоје и варијанте: у пр. 13 трпилац радње је низ појмова који трпе мењање сви заједно. У пр. 14 у питању је градивни појам.

али не нужно (пр. 6; исп. и пр. 16).⁹ Што се синтаксичког понашања тиче, именица која означава појам који се мења по правилу стоји у падежу правог објекта (акузативу или генитиву који се може заменити акузативом).¹⁰

Упркос свим разликама, наведени примери имају и нешто заједничко: подразумева се да један појам бива замењен другим појмом/појмовима *исџе врсџе*, тј. другим припадником исте категорије: ако неко мења локал, значи да га замењује другим локалом; ако неко мења облоге, подразумева се да једну облогу сукцесивно замењује следећом; ако крзно мења боју, замењује једну боју другом итд. Стога именичка јединица која означава оно што бива мењано има опште значење – означава категорију. У РСАНУ од тога одступа само један пример – а занимљиво је да је он редакцијски:

(15) Деца око седме године мењају млечњаке. (Ред.)

Наиме, деца не мењају млечњаке другим млечњацима, него сталним зубима. Да је формулисан по моделу других примера, овај би гласио *Деца око седме године мењају зубе*.¹¹ Вратићемо се на њега у т. 5.

Пошто су замењивани појам и појам одн. појмови који га замењују исте врсте, нема потребе ове друге експлицирати, па се то и не чини: не говоримо *Саветјовао бих њи да мењаџ сџруку груџом сџруком* или *Он неће да сваки час мења облоје груџим облојама*. Треба напоменути и да, иако глагол *мењаџи* у пр. 5–15 има значење које смо парафразирали глаголом *замењиваџи*, он није и стварно заменљив тим глаголом. А што се тиче свршеног глагола одговарајућег значења, то би био глагол *џромениџи*.

У оквиру 2. значења развија се и значење, како га РСАНУ дефинише, „постављати, бирати (на неки положај једног место другог), смењивати“:

(16) У то су баш у вармеџи [=жупанији] мењали господу. (Богобој Атанацковић, 1893)

Глагол *мењаџи* развија и узајамноповратно значење (повезано с 2. његовим значењем): агенаса има више (обично два), а подразумева се да сваки од њих замењује оно што има оним што има други; у питању је значење „размењивати“. Осим правог објекта (који означава појам који се размењује), могу бити експлицирани и други агенс (пр. 18) или појам којим се разме-

⁹ Један систематски изузетак од овога јесу примери типа *Ова земља научила [се] мијењаџи џосџодаре* као *Цџџанин коње* (Петар Кочић, 1902), *Већ неколико џуџа мењала је ова кафана власника* (Ред.), где је трпилац аниматан. Они су специфични по томе што стварно активни појам у означеној ситуацији – штавише, онај који је у позицији моћи – није појам означен субјектом, него правим објектом (господар влада земљом, власник поседује кафану и сл.). Одатле и стилска маркираност таквих примера.

¹⁰ Допуна у инструменталу без предлога данас је архаизам: [...] *џер џосџода џесџо именов мијењају* (Стјепан Митров Љубиша, 1875).

¹¹ Пр. 12, упркос привидној случности, различит је: коњи мењају сечњаке (=секутиће) другим секутићима – дакле, припадницима исте, а не друге категорије.

њивани појам замењује (пр. 19). У питању може бити и замена крупног новца за ситан (пр. 20):

- (17) Кад се одјутри ... момци и дјевојке ките се цвијећем и иду у цркву па тамо једно друго ките и мијењају цвијеће. (Веселин Чајкановић, 1934)
- (18) [...] погледе које она **с њима** [момцима] мења. (Јанко Веселиновић, 1896)
- (19) [...] Мењам ново **за старо**. (Јанко Ђоновић, 1953)
- (20) Извадим онај дукат ... не морам га одмах ни мењати. Она четири цванцика доста су ми за сва три дана. (Лазар Комарчић, 1906)

У каквој су вези два главна значења глагола *мењати*? У 1. значењу имамо посла са процесом трансформације, који је једноличан (равномеран) и протеже се у времену. Трансформација подразумева један једини ентитет, који трпи измене; тај ентитет постаје *груџачији*. У 2. значењу имамо посла са заменом једног ентитета *груђим* одн. *груђима*, али, као што смо видели, исте врсте.¹² Да идеја протезања у времену, онда кад именица која означава предмет замене стоји у множини, постоји и у 2. значењу, говори нам одредба за учесталост радње, коју срећемо у великом броју примера (пр. 5, 7, 13, 14).

Како знамо у ком је значењу употребљен глагол *мењати*? Као и у свим случајевима полисемије, то се разазнаје из језичког контекста, ванјезичке ситуације и нашег знања о свету: у примеру *Савейтовао бих ти да мењаш сѝрку* глагол *мењати* тумачимо као „заменити“, будући да нам наше познавање света говори да појединац тешко може да трансформише струку којом се бави; међутим, у примеру *Мењамо њородилишѝа* (парола покрета који је био актуелан пре неколико година) тумачимо га као „трансформисати“, будући да се та реченица употребљава као слоган, парола која треба да покрене на акцију, да је агенс у множини, тако да може бити у стању да изврши трансформацију, те да су породилишта институције подложне трансформацији одн. побољшању. Да бисмо породилишта схватили као предмет замењивања, потребан би нам био нарочит контекст; на пример, жена која је родила више деце могла би да каже: *Мењала сам њородилишѝа, али ни једним нисам била задовољна*.

Треба, међутим, рећи и да је 1. и 2. значење понекад тешко разликовати, јер често *груџачији* појам може значити и *груђи* појам:

- (21) Данас је радио Лондон почео да мења тактику. (Владимир Дедијер, 1946)
- (22) Додиром са варошким светом и сељаци мењају укус у одевању и све више се поводе за варошанима. (Добривоје Николић, 1941)

¹² У случају лексема *груђи* и *груџачији* тим двама значењима одговарају различити (иако слични) језички знаци. Насупрот томе, лексема *исѝи* покрива оба значења: „тај исти“ (1. значење), нпр. *Пијемо из исѝе чаше, не бојимо се инфекције*, и „такав исти“ (2. значење): *Марија је исѝа као њена мајка*. Лексема *исѝи* се у том погледу понаша идентично као и лексема *мењати*.

Наиме, ако се тактика измени, да ли то остаје иста тактика или постаје друга тактика? Односно – ако се укус промени, да ли постаје другачији или други? Иако то није јасно, очигледно је да у датим случајевима није ни нарочито релевантно.

3.2. Сад ћемо навести примере за употребу глагола *мењати* у значењу „обављати дужност, посао, извршавати задатак неког другог“, које у *РСАНУ* није посведочено и које критикује Е. Фекете. Такви примери, како се чини, потичу превасходно из новинарског језика: осим у новинама (пр. 25), налазимо их у вестима на интернету – нарочито у насловима (пр. 23, 24, 26, 27). И вршилац радње – субјекат глагола *мењати*, и трпилац – објекат тог глагола, типично су особе, али наилазимо и на примере у којима су то институције (фирме) (пр. 27), вероватно као резултат персонификације:

- (23) [Наслов:] *Konte odlazi iz Intera, menja ga Alegri?*
[Поднаслов:] *Trener fudbalera Intera Antonio Conte napustiće klub ovog leta, a najozbiljni kandidat da ga **nasledi** je Masimilijano Alegri, prenosi Gazeta delo Sport.*¹³
- (24) [Наслов:] *Ana Bekuta napustila žiri Zvezda Granda, evo ko je menja! (foto)*
[Објашњење:] *Ana Bekuta, napustila je žiri emisije “Zvezde Granda”, a njeno mesto zauzela je Izvorinka Milošević.*
*“Opet žiri... ali sada glavni!! Iako sam **zamenila** Anu Bekutu, bila mi je čast! Hvala Grand produkciji na ogromnom poverenju”, pohvalila se Izvorinka na svom Fejsbuk profilu.*¹⁴
- (25) Има министара који, такође, никада не долазе у парламент, њих увек неко мења. Међу таквима је Млађан Динкић, министар економије и регионалног развоја. Има, међутим, и оних које ретко када неко одмени у парламенту, а када се то и деси, разлог је, оправдан. (ЕК: *Политика*, 2009)
- (26) [Наслов:] ***Smena** na čelu apoteke: Janjićeva menja Tomićevu*
[Поднаслов:] *Mandatno imunitetska komisija usvojila je predlog svog člana iz redova JS da se na dnevnom redu naredne sednice Skupštine nađe tačka o razrešenju direktorke „Apoteke Vranje“ Olivera Tomić.*
[Текст:] *Ovu informaciju potvrdio je Miroslav Nešić, predsednik Komisije, navodeći da je usvojen predlog da Olivera Janjić bude predložena za novog direktora ove ustanove.*¹⁵
- (27) [Наслов:] *Đoković pronašao novog sponzora: „Lakost“ menja „Uniklo“?*
[Поднаслов:] *Prema pisanju francuskih medija Novak je pronašao novog sponzora i od Rolan Garosa će nositi opremu nove firme*¹⁶

¹³ https://www.b92.net/sport/fudbal/vesti.php?yyyy=2020&mm=08&dd=03&nav_id=1714255, сајт посећен 14. 8. 2020.

¹⁴ <https://www.vesti.rs/Zvezde-granda/Ana-Bekuta-napustila-ziri-Zvezda-Granda-evo-ko-je-menja-foto.html>, сајт посећен 14. 8. 2020.

¹⁵ https://www.okradio.rs/vesti/lokalne/smena-na-celu-apoteke-janjiceva-menja-tomicevu_60144.html, сајт посећен 14. 8. 2020.

¹⁶ <https://www.novosti.rs/vesti/sport.296.html:644959-Djokovic-pronasao-novog-sponzora-Lakost-menja-Uniklo>, сајт посећен 14. 8. 2020.

У наведеним примерима су, осим глагола *мењайџи*, употребљени свршени глаголи еквивалентног лексичког значења: *наследџиџи* (пр. 24), *замениџиџи* (пр. 25), *огмениџиџи* (пр. 26), одн. глаголска именица *смена* (пр. 27), саграђена од глагола *смениџиџи*. Сам глагол *мењайџи* јавља се у насловима, очигледно као краћа (и стога можда ефектнија) варијанта тих других глагола, по правилу у презенту, који најчешће означава планирани догађај у будућности (пр. 23, 26, 27), а може означавати и понављану радњу у садашњости (пр. 25) или имати значење актуелне садашњости (пр. 24).

У наставку ћемо се позабавити наведеним алтернантима глагола *мењаџиџи* који припадају његовој творбеној породици.

4. Значења префиксала глагола *мениџиџи*

4.1. У следећој табели дајемо преглед главних значења префиксала глагола *мениџиџи*; наводимо и тачке под којима се значења свршених глагола наводе у речницима. У табелу укључујемо и сам глагол *мењайџи*, за који назначаујемо само да ли је то значење у *РСАНУ* посведочено:

		мења- џиџи	замени- џиџи	измени- џиџи	огмени- џиџи	џроме- ниџиџи	разме- ниџиџи	смени- џиџи
„трансформисати“		+		<i>РСАНУ</i> : 1		<i>РМС</i> : 1		<i>РМС</i> : 4
„замени нешто / некога нечим / неким другим“	[неутрално]	+	<i>РСАНУ</i> : 1.а 1.б	<i>РСАНУ</i> : 2		<i>РМС</i> : 2		
	„помешати, побркати“		<i>РСАНУ</i> : 1.в				<i>РМС</i> : 4	
	„уклонити с неке дужности заменивши га неким другим“	+		<i>РСАНУ</i> : 3б				<i>РМС</i> : 1
„замени нешто/ некога собом“			<i>РСАНУ</i> : 2.а 2.б	<i>РСАНУ</i> : 3.а	<i>РСАНУ</i> : 1.а 1.б 2			<i>РМС</i> : 2 3
„разменити“		+	<i>РСАНУ</i> : 3.а 3.б	<i>РСАНУ</i> : 4		<i>РМС</i> : 3 (но- вац)	<i>РМС</i> : 1 2 3	

Видимо да сваки од ових свршених глагола има нека од главних значења глагола *мењайџи*, да их глагол *измениџиџи* има практично сва,¹⁷ те да неки од

¹⁷ Глагол *измењайџи* – највитаљнији префиксал глагола *мењайџи* – има 1, 2. и 4. значење глагола *измениџиџи*, али не и његово значење „замени некога собом“. Његово данас најуби-

глагола развијају и значења која *мењати* нема. Такође, готово сви су полисемични, а у многим значењима се преклапају, иако се у својим основним значењима углавном разликују.

Значење „заменити нешто/некога собом“ могу имати глаголи *заменићи*, *одменићи*, *сменићи* и *изменићи*. Видели смо и да се у нашем корпусу глагол *мењати* јавља као алтернација првим двама глаголима, као и именици *смена*. Видели смо, најзад, да Е. Фекете препоручује у том значењу само глагол *заменићи*.

4.2. За глаголе *сменићи* одн. *смењиваћи* Милка Ивић каже да је „њихово основно лексичко значење [...] утемељено на спознаји чињенице о преношењу дужности с једног лица на друго“, али да је „на датом значењском плану обавезно присутан и податак о томе да је до таквог преношења дошло *по нечијем наређењу*“ (Ивић 2005: 55). И заиста, *РМС* то значење бележи као основно значење глагола *сменићи/смењиваћи*. Иако то није и једино њихово значење, оно јесте доминантно, па се они ван контекста читају управо на тај начин. То важи и за пример Е. Фекетеа с почетка овог рада: ако на место глагола *мењати* у реченици *Јовановић мења Милошевића* ставимо глагол *смењиваћи* – *Јовановић смењује Милошевића* – ова друга реченица читаће се вероватно као „Јовановић наређује смену Милошевића“, а не „Јовановић преузима Милошевићеву дужност“ – иако је могуће и ово друго.

Двосмисленост се и у овом случају, начелно говорећи, укида у контексту. Ипак, и он је некад такав да оставља недоумице. Тако је у пр. 26 могуће и једно и друго значење глаголске именице *смена* – мада део наслова *на челу айтике*, као и наставак *Јањићева мења Тојићеву*, упућују пре на значење „преузимање дужности“ него „скидање с положаја“.

4.3. Глаголи *заменићи* одн. *замењиваћи* у свом основном значењу подразумевају да вршилац радње на место нечега или некога (по)ставља, узима, употребљава и сл. нешто друго одн. некога другог. Трпилац радње – онај који бива замењен – исказује се правим објектом, а појам који долази на његово место обично се исказује именичком јединицом у инструменталу без предлога. Тако је у свим примерима у *РСАНУ* (нпр. 28). Ако пак *заменићи/замењиваћи* значи „преузети место, обавезу неког другог“, онда се исказује само прави објекат (пр. 29):

(28) Речи које су изишле из употребе ... треба замењивати **другима**. (Пера Ђорђевић, 1900)

(29) Наставници су дужни да ... замењују ... болесне наставнике. (*Закон о средњим школама...*, 1930)

чајеније значење је једно које није својствено глаголу *изменићи*: „рећи или написати облике, парадигму неке променљиве речи (именице, глагола и сл.)“.

За наш проблем важно је што ни у првом случају није обавезно исказати појам којим се нешто замењује. То је случај онда кад се тај појам подразумева – нпр. *У овој радњи не замењују кулџену робу*; подразумева се, наиме, да је појам којим се роба замењује нека друга роба. Такав пример *РСАНУ* не наводи, али таквим примерима ЕК обилује (они чине више од десетине примера с глаголима *замениџи/замењиваџи* које смо прегледали); пацијенс може бити нежив (пр. 30) или жив (пр. 31):

- (30) За њега кажу да жмуреџи може да растави и састави сваки шпорет, да озиди ватралук, направи нову „форуну“ (рерну), замени дотрајали сагорели лим или отклони неки други квар. (ЕК: *Полиџика*, 2001)
- (31) Међународна фудбалска федерација издала је Аустралијанцима специјалну дозволу да замени играча, па је Вербек позвао Галековиџа [...]. (ЕК: РТС, 2010)

Другим речима, ако елиминишемо наше знање о свету, реченица *Јовановиџ замењује Милошевиџа* двосмислена је: може значити да Јовановиџ замењује Милошевиџа Петровиџем или да Јовановиџ замењује Милошевиџа собом. Глагол *мењатиџи* је, насупрот томе, једнозначан: реченица *Јовановиџ мења Милошевиџа* сасвим је јасна – Јовановиџ замењује Милошевиџа самим собом. Ово је један од сређних а ретких случајева да је лексема која је прецизнија уједно и крађа од оне непрецизније.

4.4. За *одмениџи/одмењиваџи* Милка Ивиџ каже да је то данас „најближи лексичко-семантички ’сродник’“ глагола *замениџи/замењиваџи*, јер „оба та глаголска образовања значе у основи исто – да је тај и тај обавио / да обавља оно што је иначе спадало / што иначе спада у обавезе тога и тога“. Међутим, пар *одмениџи/одмењиваџи* има конотацију коју *замениџи/замењиваџи* нема – а то је следећа: ’а такво новонастало стање ствари, тј. растеређеност онога ко је замењен / кога друга особа замењује од обавеза о којима се ради, на његову је добробит’ (Ивиџ 2005: 54–55, истицање изворно).

Таква оцена слаже с нашом личном интуицијом. Међутим, ту значењску нијансу *РСАНУ* уопште не помиње у дефиницији одговарајућег значења глагола *одмениџи* – „преузети посао, задатак, дужност и сл. неког другог, заменити“ – иако се та нијанса може препознати у шест од укупно седам наведених примера који илуструју дефиницију.¹⁸ *РСАНУ* наводи, под дру-

¹⁸ Траг свести обрађивача о тој значењској нијанси налазимо у дефиницији глагола *измењиваџи* (се), под I.3.а, која гласи: „преузимати место, посао, дужност, задатак неког другог; одмењивати“. Наведена су три примера; у прва два у питању је неутрална замена (нпр. *Појединци измењују улоге*), а у трећем замена која је на корист замењеној особи (*Ми ља групи измењивали, да мало џочине*). Тачка и зарез између два дела дефиниције указује на то да је обрађивач уочио танану разлику између два значења глагола *измењиваџи* (се), одн. да је глаголу *одмењиваџи* приписао управо значење трећег примера. (Да је сматрао да глагол *одмениџи* има значење савршено еквивалентно значењу из првог дела дефиниције, употребио би зарез.)

гим значењима („надокнадити, надоместити“ и „преузети место, улогу неког другог, доћи, појавити се уместо нечег другог“), и примере где те нијансе нема: у двама су вршилац и трпилац аниматни појмови, а у четири су неживи.¹⁹

У ЕК примери без те нијансе убедљиво преовлађују: од 145 примера с глаголима *одмениџи*, *одмењиваџи*, једва четрдесетак засигурно има и значењску нијансу „на добробит онога ко је замењен“. Та добробит може потицати из тога што је посао који неко има тежак, напоран, непријатан, од којег је уморан, за који је сувише стар, слаб и сл. (пр. 32–35), или пак што му из неког разлога не одговара да га обавља (пр. 36). Онај који замењује по правилу то чини свесно и вољно, али у неким примерима то су персонификовани (пр. 35) или човеколики појмови (пр. 36). Такви примери понајвише потичу из књижевности (оригиналне или преведене) и из разговорног језика (који новинар преноси):

- (32) Ову чашу пића оћу да пијем у здравље мог кумчега Живојина [...] да га Бог поживи на много лета и година; дај Госпoде Боже, да његови родитељи дочекају да и' одмени у сваком послу и терету, да им буде од сваке помоћи, у радости весеље и срећа, у жалости утеха и разговор [...]. (ЕК: Жарко Требјешанин)
- (33) Срећом, мој муж је пристао на сав тај крш и лом. [...] Доносио је и месио глину, а после две-три године научио је и да ради на точку, тако да ме је одмењивао у физички најтежим фазама. (ЕК: *Полиџика*, 2008)
- (34) Давна је одмах успео да добави два поуздана каваза, једног Арбанаса и једног Херцеговца, да узме у своје руке послугу и да одмени конзула у многим ситним непријатним пословима. (ЕК: Иво Андрић)
- (35) Женка у априлу снесе од два до три јајета, у размаку од по три дана. На њима **скоро све време лежи сама**. Мужјак је ту да је одмени само накратко – неколико пута дневно, када она на двадесетак минута одлеће из гнезда како би јела. (ЕК: *Полиџика*, 2008)
- (36) Хироши Ишигуро **има много посла, препуњен дневни распоред не оставља му слободног времена**. Зато се досетио да направи андроида који ће га одменити. (ЕК: *Полиџика*, 2006)

Како нам говори следећи пример, у овој употреби глагол *одмениџи* није синонимичан с глаголом *замениџи*:

- (37) Италијанска политика, која се често назива србофилском, у суштини је садржала потребу да се нађу снаге које ће у борби против устаника одменити и замени окупаторе [...]. (ЕК: Бранко Петрановић)

Међутим, у остатку примера – који потичу углавном из пера новинара – те значењске нијансе нема, него су глаголи *одмениџи/одмењиваџи* пот-

¹⁹ РЛАЗУ такође има неутралну дефиницију глагола *одмијениџи*, упркос томе што од 14 примера само у једном поуздано нема нијансе добробити за замењени појам (у том примеру су оба појма нежива).

пуни синоними глаголима *заменити/заменаивати*; има примера који сугеришу да се употребљавају као њихова равноправна стилска варијанта (пр. 38, 40, 43, 44). Примећујемо, узгред, да се семантика глагола *одменити/одменаивати* развија у два смера: „заменити у функционисању“ (пр. 38, 39, 43–45) и „заменити у времену, доћи после нечега на исто место, следовати“ (пр. 40–42, 46) (са неизбежним прелазним случајевима).

У тридесетак примера замена не може бити на добробит трпиоцу радње из једноставног разлога што су и вршилац и трпилац неживи (неаниматни) појмови:

- (38) [...] истраживачка лабораторија фирме „Конок“ већ је произвела влакна од угљеника (твз. карбонска влакна) којима се успешно **заменује** бетонско гвожђе, без којег је незамисливо савремено грађевинарство. Влакна направљена од угљеника савршено одмењују керамичке и друге чврсте материјале. (ЕК: *Полиџика*, 2000)
- (39) Вијуге или шаре на прстима већ дуго одмењују кључеве, особито када се улази у строго чуване просторије. (ЕК: *Полиџика*, 2008)
- (40) Добацивања препродаваца: „Три пара чарапа за сто кинти, три лака за сто динара“ **замениће** музика са звучника које ће такође монтирати у тунелу, а призоре уличне препродаје одмениће уметничка дела у светлећим паноима. (ЕК: *Полиџика*, 2008)
- (41) [...] да ће Лисабонски уговор одменити застарели уговор из Нице према коме ЕУ функционише данас. (ЕК: *Полиџика*, 2008)
- (42) А у те уши стиже однекуд неки високи пиштави тон којем је **следовао** други, виши, а овај био одмењен још вишим. (ЕК: Милутин Миланковић)²⁰

Исти је случај и кад је агенс особа – на који отпада отприлике половина примера из ЕК. Нарочито су чести у области спорта – било да потичу од учесника у спорту или од спортских новинара (пр. 44, 45):

- (43) Тако је Џорџа Клунија **заменио** Ивица Дачић, уместо Бреда Пита на екрану се појавио Милутин Мркоњић, Мета Дејмона је успешно одменио Драган Марковић Палма, док је Јован Кркобабић, чини се, био уверљивији од оригиналног Ендија Гарсије. (ЕК: *Полиџика*, 2008)
- (44) Његово одсуство представља велики хендикеп. [...] Много ће нам недостајати, али имамо квалитетне **замене**. Уверен сам да ће Пантелић, Лазовић и Мрђа успешно да га одмене и да на крају меча нећемо да жалимо због његовог неиграња. (ЕК: *Полиџика*, 2009)
- (45) У Швајцарској ћемо бити без три кључне играчице, али је наша обавеза да их одменимо на најбољи могући начин и да подигнемо игру на ниво на којем би била да су оне у тиму [...]. (ЕК: *Полиџика*, 2007)
- (46) Зато је Маистер користио Србе као „истурени део Антантиних снага“ и освајао стратешке тачке. Чим би српски војници заузели коту, одменили би их

²⁰ Овај аутор је нарочито склон таквој употреби глагола *одменити/одменаивати* (у ЕК налазимо чак пет примера који је илуструју и још шест са повратним ликом *одменаивати се*).

словеначки, а српска чета иде ка наредној аустријској бази. (ЕК: *Политика*, 2008)

Значење замене која је на добробит онога који је замењен много боље чува глаголска именица *одмена*: од петнаестак примера у ЕК таквих је десетак (овде пр. 47, 48); посведочено је, ипак, и значење без нијансе добробити (пр. 49, 50). Та глаголска именица може означавати саму радњу (пр. 48, 50), али чешће метонимијски означава особу која одмењује (пр. 47, 49):²¹

- (47) Председник ревкома још од зиме био је стари Михејев. Кратковид и глув, он је **тешко вршио своју дужност**, те с највећом радошћу дознаде од Кошевоја да му је дошла одмена. (ЕК: Михаил Шолохов)
- (48) Једна те иста војска „летела“ је с краја на крај Србије, без одмене и **без предаха, ступајући из маршева у битке, а из битака у маршове**. (ЕК: Брана Димитријевић)
- (49) Роботи ће послужити, нема сумње, као одушак нагомиланом нагону осуђе-ника на вишегодишње осамљивање; злостављачи деце (педофили) наћи ће одмену у роботима-малишанима, а то би знатно смањило (или повећало?) број оваквих злодела. (ЕК: *Политика*, 2007)
- (50) Чејни је, на пример, обављао председничку функцију кад је Буш млађи био подвргнут медицинском захвату [...] у јуну 2002. и јулу 2007. године. Било је и далекосежнијих одмена. Кад је 1963, убијен председник Џон Кенеди, кор-мило државе је преузео потпредседник Линдон Џонсон. (ЕК: *Политика*, 2008)

Рекли бисмо да би било пожељно да се сачува значење глагола *одмени-ти/одмењивати* које је за њега специфично – а то је да вршилац радње свесно, вољно замењује неку особу у послу који је за ову тежак, неугодан или који јој из неког разлога не одговара – како и јесте и у спонтаној (разговорној) и у негованој употреби језика. Новинарски клишеи, очигледно, то значење не фаворизују и свде глаголе *одменисти/одмењивати* на апсо-лутни синоним глаголу *заменисти*, чиме се изражајне могућности српског језика свакако сиромаше.

4.5. Глагол *изменисти* је, очигледно, високо полисемичан – али у прошло-сти је то био више него данас. Милка Ивић бележи да је у Вуково време пар *изменисти/измењивати* покривао и значења парова *сменисти/смењивати*, *заменисти/замењивати* и *одменисти/одмењивати*. Ипак, за данашње језич-

²¹ *РСАНУ* такође бележи нијансу добробити, али експлицитно тек под 2.б: „оно што као замена за нешто представља помоћ, што је у функцији помагања неком“, а имплицитно и под 3: „онај, она што неког одмењује у раду, у пословима око домаћинства и др. (обично сна-ха у односу на свекру)“. Међутим, та нијанса се јасно види и у свим примерима под т. 1.а, где је дефиниција неутрална („заменевање неког (нечег) на каквом послу, на некој дужно-сти, замена“); ево једног: *У таквом душевном расположењу чистио нису смели веровати толикој срећи, да им долази помоћ и одмена* (Милутин Лазаревић, 1928).

ко осећање преовлађује значење трансформације – како бележи и *РСАНУ*, који то значење наводи као прво.

5. Још једна употреба глагола *мењаџи*

5.1. Посебну пажњу заслужују следећи примери:

- (52) Утакмица је почела за нас катастрофално! Из четири шута – примио сам четири гола! [...] – присећа се Маленић. – Видим, тренер припрема резервног голмана, намерава да ме мења... (ЕК: *Политика*, 2001)
- (53) [Наслов:] Novak na prelazu iz 2016. u 2017. Đoković menja tim?
[Из текста:] Odgovor na pitanje da li Đoković menja Bekera za sada niko ne zna, pa čak ni trener Dejvis kupa reprezentacije Srbije Bogdan Obradović.
– Ne znam, to nije pitanje za mene. Ali mislim da šta god ili ko god da Novaku bude potreban, on će ga dovesti u tim. Ako misli da treba nekoga da menja, to neka učini.²²

Наиме, у тим примерима појам који се замењује је тачно одређени појединац, и именован је као такав (*ја* и *Бекер*). У т. 3 овог рада видели смо, међутим, да глагол *мењаџи* подразумева да је предмет замене означен именичком јединицом која означава неку категорију, а да појам којим се он замењује припада тој истој категорији. На пример, можемо рећи *Господар честіо мења слује* или *Господар честіо мења слују*; међутим, у пр. 52 и 53 предмет замене је конкретан, одређен појам – као кад бисмо рекли *Господар мења слују Јернеја*. Таква реченица пара уши.²³

Мање упадљив, али на трагу пр. 52 и 53 јесте и редакцијски пример из *РСАНУ* који је овде наведен под бр. 16: *Деца око седме јодине мењају млечњаке*. Наиме, иако су млечни зуби још увек припадници одређене категорије (не означавају појединачни појам), та је категорија конкретнија у односу на надређени појам зуба. Тај пример показује да таква употреба глагола *мењаџи* није страна ни језички образованим говорницима. Ипак, имало би смисла да норма интервенише препоруком да се у формалном, негованом језику таква употреба глагола *мењаџи* избегава, будући да лингвистички није оправдана другим разлогом осим што је глагол *мењаџи* краћи него *заменаиваџи* (по чему одговара природи разговорног језика).

Приметићемо и да оваква употреба глагола *мењаџи* може, без одговарајућег знања о свету и појашњења у контексту, довести до двосмислености: пример *Ђоковић мења Бекера* ван контекста интерпретирао би се као да

²² <https://www.alo.rs/sport/tenis/dokovic-menja-tim/82725/vest>. Сајт посећен 31. 8. 2020.

²³ У случају кад је замењивани конкретни, појединачни појам нежив, глагол *мењаџи* читао би се у свом значењу трансформације: *Мењамо факултџеј* значи „Замењујемо један факултет другим“, а *Мењамо Филолошки факултџеј* – „Трансформишемо Филолошки факултет“.

Ђоковић сам замењује Бекера у неком његовом послу (тј. замењује га собом); да бисмо разумели ту реченицу у њеном циљаном значењу морамо знати да Бекер више не игра тенис, него да је он Ђоковићев тренер.

По том обрасцу, *Јовановић мења Милошевића* значило би да Јовановић на место Милошевића доводи неког другог.

5.2. Очигледно је да глагол *мењати* проширује своја значења и захвата део значењске мреже глагола *заменеивати*. Њихова релевантна значења приказујемо табелом, при чему (сразмерно) нова значења глагола *мењати* штампамо курзивом:

	Замени/заменеивати	Мењати
„постављати, узимати нешто / некога уместо нечега / некога другог“	Тренер замењује голмана. [другим голманом]	Тренер мења голмана. [= замењује другим голманом]
	Тренер замењује Петровића. [Николићем]	<i>Ђоковић мења Бекера.</i> [= замењује другим тренером]
	Тренер замењује Петровића Николићем.	
„преузимати улогу неког/нечега другог“	Француски утицај је заменио раније утицаје.	*Француски утицај је мењао раније утицаје. ²⁴
	Наставник замењује болесног колегу.	<i>Јовановић мења Милошевића.</i>

Наиме, у једном случају су глаголи *заменеивати* и *мењати* синонимични: *Тренер замењује голмана* и *Тренер мења голмана* имају исто значење. Могуће је да су се управо на основи тог поклапања проширила одн. развила и друга: значење „замени/заменеивати један конкретан појам другим“ (*Ђоковић мења Бекера* по моделу *Тренер замењује Петровића*) и значење „заменеивати собом“ (*Јовановић мења Милошевића* по моделу *Наставник замењује болесног колегу*).

У табели још увек једно место остаје празно: на пример као што је *Тренер мења Петровића Николићем* (са експлицитно изреченим појмом којим се замењује други, конкретан и одређен појам) још нисмо наишли у корпусу. Међутим, у једним студентским белешкама за усмени испит наишли смо на следеће: „[...] када имамо г[лаголски] п[рилог] п[рошли] и ту синтагму мењамо незав. пред. реченицом“. Очигледно је да је студент писао најкраће што је могао; али на сличан начин се, како смо видели, изражавају и новинари. Стога се чини да је само питање времена кад ће се такав пример наћи и у јавном језику.

²⁴ Могућа је, наравно, и ова реченица, али не у истом значењу: и овде се, кад је у питању нежив појам, глагол *мењати* разуме у значењу трансформације.

6. Закључак

6.1. Глагол *мењайџи* се, нарочито у новинарском језику, употребљава уместо дужих глагола из своје творбене породице. Једна од тих употреба – кад *мењайџи* значи „замењивати некога собом“ – наишла је на критике од стране нормативиста. Иако је вероватно тачно да је та употреба настала из неке врсте новинарске лењости, она заправо отклања двосмисленост коју би могао створити глагол *замењивајџи*: док реченица *Јовановић замењује Милошевића* може значити и да је Јовановић дао Милошевићев посао неком другом (тј. да замењује Милошевића неким другим), и да је Јовановић сам преузео Милошевићев посао (тј. да замењује Милошевића собом), реченица *Јовановић мења Милошевића* може имати само ово друго значење. Дакле, таква употреба глагола *мењайџи* може се сматрати оправданом. То утолико пре што она по свој прилици није нова: Милка Ивић, констатујући да *РЈАЗУ* сведочи о изразу *мијењати кога* у значењу „долазити на његово мјесто“ код „угледних давнашњих писаца“, каже и следеће: „Врло је вероватно, уосталом, да се у прошлости и на терену неких штокавски[x] дијалеката који су сасвим изван хрватске говорне зоне јављала такође, ту и тамо, употреба глагола *м(и)јењајџи* у смислу нашег данашњег стандардног *замењивајџи*.“

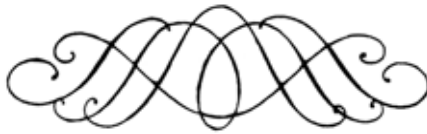
Досад у литератури није примећено да глагол *мењайџи* развија још једно значење: „замењивати конкретан појам другим појмом“, које је такође у надлежности глагола *замењивајџи*. Тако, осим уобичајеног *Ђоковић мења његовог тренера*, срећемо и *Ђоковић мења Бекера* у смислу „Ђоковић замењује свог тренера Бекера другим тренером“. Осим што је неуобичајена, таква употреба глагола *мењайџи* може створити и недоумице, јер би се реченица *Ђоковић мења Бекера*, у складу са досад критикованом али већ установљеном употребом, разумела да *Ђоковић игра уместо Бекера*. Како смо утврдили, на помолу су и примери типа *Јовановић мења Милошевића Пејровићем* – где би се глагол *мењайџи* не само семантички него и синтаксички изједначио с глаголом *замењивајџи*. Имало би смисла да норма у тим случајевима интервенише, препоручујући новинарима глагол *замењивајџи*.

6.2. Наше мало истраживање је показало и да се глаголи *огмениџи/огмењивајџи*, који имају специфично значење „замени/замењивати некога на његову корист, добробит“, у новије време, и нарочито у новинарском језику, употребљавају као потпуни синоними глаголима *замениџи/замењивајџи*, тј. без те нијансе користи и добробити онемо ко подлеже замени. Рекли бисмо да тај новинарски клише сиромаша изражајне могућности српског језика и да би на месту била нормативна препорука да се та значењска нијанса – онда кад замени подлежу особе – сачува.

Л и т е р а т у р а :

- ИВИЋ 2005: Milka Ivić, „О лексичком obelodanjanju pojma 'zameniti/zamenjivati nekoga nekim' u srpskom jeziku našeg i Vukovog vremena“, [u knjizi] *O rečima*. Београд: XX vek, 53–64.
- ОР: Мирослав Николић. *Образни речник српскога језика*. Београд: Матица српска, Институт за српски језик САНУ, Палчић, 2000.
- РЈАЗУ: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–XXIII. Zagreb: JAZU, 1880–1974.
- РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика, I–VI*. Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.
- РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика, I–XX*. Београд: САНУ, 1959–.
- РСЈ: *Речник српскога језика*. Нови Сад: Матица српска, 2011. (2. издање).
- ФЕКЕТЕ 2005: Егон Фекете, „Шта ко (кога) мења“, [у књизи] Егон Фекете, Богдан Терзић, Драго Ћупић, *Српски језички савейник*. Београд: Службени лист СЦГ. Српска школска књига, 2005, стр. 141–143.

Душка Кликовац
Филолошки факултет, Београд
klikovac@rcub.bg.ac.rs

ОСВЕТЉАВАЊА

Марија С. Ђинђић

ДУВАН – ТУРЦИЗАМ СА СРПСКИМ ДРЖАВЉАНСТВОМ

Турцизми као важан слој лексичког система српског језика привлаче пажњу истраживача још од објављивања *Српског рјечника* (1818, 1852) Вука Стефановића Карацића. Према најновијим истраживањима утврђено је да у савременом српском књижевном језику има око 3000 турцизама, што указује на то да се до данас задржала у стандардном језику само једна трећина турцизама из речника *Турцизми у српскохрватском језику*¹ Абдулаха Шкаљића из 1965. године, који представља најважнији лексикографски приручник за турцизме до сада. Више од половине од 3000 турцизама представља одомаћене и фреквентне турцизме (Ђинђић 2013: 553).²

Интересантно је то да су се неке од речи које су део стандардног српског језика потпуно изгубиле из турског језика, као што је, на пример, реч *дуван* (тур. *duhan*). У турском језику, као језику даваоцу, ова реч је с временом нестала из употребе, док у српском језику, као језику примаоцу, наставља да

¹ У најважнијем и најцитиранијем лексикографском приручнику за турцизме забележено је 8742 речи турског порекла (Шкаљић 1979⁴).

² Утврђивање статуса турцизама у савременом српском језику базирано је на провери свих лексема које бележи *Речник српског језика* (у даљем тексту РСЈ) у *Корпусу савременог српског језика*, који представља резултат рада на пројекту *Мајхематичка и рачунарска лингвистика 1981*. под вођством Душка Витаса.

живи и задржава првобитно усвојено значење: **дуван** (духан), -ана м тур. а. бот. једногодишња зељаста биљка *Nicotiana* из ф. помоћница (*Solanaceae*), чије се осушено лишће употребљава за пушење. б. танко изрезано сасушено лишће те биљке које се употребљава за пушење, жвакање или шмркање.³ Значење турцизма *дуван* непромењено је и одговара значењу модела, односно турске речи, што је уобичајено за бројне моносемантичне речи које припадају одређеним термилошким групама.

Не зна се тачно када је дуван стигао до Анадолије, али се сматра да је узгајање дувана почело крајем 16, односно почетком 17. века на територији Османског царства. На територији Анадолије узгајао се веома квалитетан дуван, коме је погодовала тамошња клима, те се тако брзо прочуо и прославио дуван који је на Западу прозван турским дуваном (*Türk Tütünü/Turkish Tobacco*) (Шахин, Ташлигил 2013: 73). На територији Србије први писани траг о дувану потиче из 1611. године у извештају с путовања Лефевра, секретара барона Сансија, француског изасланика. На путу ка Цариграду Лефевр описује и варош Прокупље и њене житеље који пуше дуван: „Ми их нађосмо једно десет или дванаест покрај дућана по њиховому обичају под стрехом, која се надиже јако над улицом, гдје пушаху духан и пијаху неку црну воду коју називљу кавом, а коју пију тако врућу да јако пече, па ју с тога и срчу по мало, крајем усана“ (Јелавић 1907: 482). Колико су турске врсте дувана биле присутне на нашим просторима потврђују називи турскога порекла за неколико врста дувана, међу којима се издваја *бошча* (тур. *bohça*): Бошча се сади у Румелији око Ениџеа на граници Архипелага (Поп. Ћ. М. 1, 244).⁴ *Измирна* и *басма* (тур. *basma*) представљају врсте дувана пријатног мириса: Измирна и Басма је дуван спакован у денковима од 45 до 500 кила (Црн. 2, 12). Врста резаног дувана је *дограма* (према тур. *doğrama*, резање): Дограма се звала једна најпростија врста резаног дувана (ЦГ, Јововић 1). *Јајрак* (тур. *yaprak*) је, поред свежења листова дувана, уједно био и назив за дуван јасноцрвене боје (ЦГ, Скадар, Шоћ). Веома је био популаран бурмут (тур. *bugunotu*), прерађен и измрвљен дуван који је служио за шмркање: Дуванције су правиле још и бурмут. За то су узимали оно најситније и најљуће лишће од дувана (Миј. С. 7, 138).

Уз дуван су нам дошле и позајмљенице из турског језика којима су именовани различити делови прибора за пушење попут *луле*, *чибука*, *нарџиле*, *камиџа*, *дуванкесе* и сл.

Лексема *дуван* има стабилну употребу у српском језику и поседује богатije деривационо гнездо. Гнездо лексеме *дуван* обухвата следеће деривате у РСЈ: **дуванити** (духанити) импф. I. 1. пушити дуван. 2. снабдевати (некога)

³ Дефиниција је дата према РСЈ.

⁴ Сви примери са скраћеницама извора преузимани су из Речника САНУ код цитираних одредница у овоме раду.

дуваном. II. ~ се снабдевати се дуваном; **дуваниште** (духаниште) земљиште на коме се гаји или на коме се гајио дуван; **дувански** (**духански**) који се односи на дуван; **дуванчина** аугм. и пеј. од дуван; **дуванџија** (духанџија) 1. а. продавац дувана, трафикант. б. одгајивач дувана; прерађивач дувана. 2. страстан пушач дувана; **дуванџија** (духанџија) 1. продавачица дувана, трафиканткиња. б. радница која се бави гајењем или прерадом дувана. 2. жена страствени пушач дувана. 3. дуванџијина жена; **дуванџијски*** (духанџијски) који се односи на дуванџије (духанџије); **дуванџиница** (духанџиница) 1. продавница дувана, трафика. 2. радионица за прераду дувана; **дувањара** (духањара) кутија за дуван или цигарете; врећица за дуван, дуванкеса.

Далеко је већи број деривата лексеме *дуван* у Речнику САНУ. Тако је услед развијеног *дуванџилука* и потрошња дувана била раширена, а самим тим су постојале и *дуванане*, одаје за пушење. *Дуванари*, односно дуванџије, представљали су занимање које ће наставити да живи кроз презиме *Дуванџић* (*Дуванчић*).

Као што је то случај и са другим одомаћеним турцизмима који се активно користе, тако се и турцизам *дуван* јавља као главна компонента фразеологизма који су чести у српском језику: **не вредети, не ваљати ни (по) луле дувана** у значењу *бићи без икакве вредности, не вредети баш ништа*: Злата вреди твоја коса врана, | Али срце – ни луле дувана (Змај 3, 208). Настанак фразеологизма са турцизмом *дуван* као главном компонентом сведочи о његовом активном статусу у српском језику, јер је за настанак фразеологизма потребно да реч буде фреквентна по употреби.

Да се некада дуван конзумирао веома интензивним увлачењем дима које подсећа на пијење, сведочи израз *йийи дуван*: Пио [је] духан из дуга чибук (Љуб. 1, 165). Испри први дим из чибук (Вукић. И. 1, 48). Пушти ме, вире ти, да испијем по луле (Мат. 4, 86). Док би лулу изпио духана; | освојише до пола мејдана (Мартић Г. 3, 116). Израз *йийи дуван* представља калк од турског *duhan* (*tütün*) *içmek*.⁵ Код глагола *йийи* у Речнику САНУ издвојено је значење: *йушећи* (лулу, чибук, *цићарейи* и сл.) *увлачићи* (обично са *слашћу*, *уживањем*) *у себе дим*; *уойиће йушићи*; *удисаћи*, *шмркаћи*: А господски чибук запалили; | Лулу пили, па ју потурили (НП Вук 7, 317). Да ти, аго, лулу пијем | А кураном каву гријем (Радич. 1, 43). На ћилим су ноге прекрстили, | Луле пију, прискрјују кафу (Њег. 12). У оно мало тренутака, кад би га пустили да предуши, „пио“ је из своје луле (Мат. 4, 86). Од два хвата пију луле, | Сви велики као куле (Шен. А. 11, 180). Ифет-хануме сави још једну цигару коншики; јер се овој баш свидио тутун, те је цигару за цигаром пила (Нуш. 16, 141). Кој’ пије тутун, нек се послужи (Срем. 3, 32). Бројни су

⁵ Речник турскога језика (ТС) код одреднице *иçmek* (испи(ја)ти) наводи као секундарно значење (*йо*)*йушићи*.

глаголи у српском језику који се односе на конзумацију дувана: *вражиџи*, *диманиџи*, *дуваниџи*, *жмариџи*, *жмикаџи*, *закубуриџи*, *замаџи*, *кадиџи*, *кубуџи*, *куриџи*, *џуџи*, *џуџуниџи*, *чуриџи*...

Лексему *дуван* (тур. *duhan*) не бележи *Речник џурског језика (ТС)*. Ова лексема арапског је порекла, а замена бројних речи арапског и персијског порекла представљала је један од важних задатака Ататурковог језичког пуризма у оквиру спровођења језичке реформе.⁶ Међутим, реч *duhan* је у много ранијем периоду замењена речју *tütün* у турском језику. У етимолошком речнику турског језика као потврда за лексему *duhan* наведен је само један извор, и то из 16. века (Тице 2000: 658). Такође, речник који бележи лексички фонд турског језика 17. века има одредницу *duhan* (Тулум 2011), што такође представља старију потврду ове лексеме. Када је тачно замењена ова реч не може се поуздано знати, али је свакако до тога дошло много пре Ататуркове језичке реформе. Као прилог томе иде и чињеница да је српски језик преузео из турског језика и реч *џуџун*, за коју се као синоним у речницима наводи реч *дуван*: *тутун* м *дуван* (Речник МС). РСЈ не региструје реч *џуџун*, она је једноставно потиснута из употребе речју *дуван*. Вук код одреднице *џуџун* наводи да се ретко говори, а понајвише у Србији и у Босни по варошима и упућује је на *духан*: *Кафу пише, џуџун запалише* (Вук, Рј). Преузимање две истозначне речи из турског језика спада у ретке појаве, али не и неочекиване, с обзиром на то да су оне преузимане у различито време и на различитим територијама.

О томе да није лако оставити *дуван* сведочи народна поредбена фразема *џуџи као Турчин*. А када и они који истрају у одлуци да *осџаве, баџале дуван*, лексема *дуван* ће свакако још дуго имати употребну вредност у српском језику.

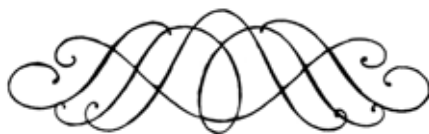
Л и т е р а т у р а :

- Вук, Рј.: Вук Стефановић Караџић. *Српски рјечник исџумачен њемачкијем и лаџинскијем ријечима*. Београд, 1935.
- Ћинџић 2013: Марија Ћинџић. *Турцизми у савременом српском књижевном језику (семантичко-деривациона анализа)* (необјављена докторска дисертација). Београд: Филолошки факултет.
- Јелавић 1907: Вјекослав Јелавић. Кратки француски путопис кроз Херцеговину и новопазарски санџак из 1611. *Гласник Земаљског музеја у Босни и Херџеговини*, 471–482.
- Речник МС: *Речник српскохрватског књижевног језика* (I–VI). I–III, Нови Сад – Загреб: МС–МХ, 1967–1969. IV–VI, Нови Сад: МС, 1969–1976.

⁶ О Ататурковом језичком пуризму и историјату рада Турског лингвистичког друштва в. Тан 2001: 1–18.

- Речник САНУ: *Речник српскохрватској књижевној и народној језика* (1–18). Београд: САНУ – Институт за српски језик, 1959–2010.
- РСЈ: *Речник српској језика*. Матица српска, Нови Сад, 2007.
- ТАН 2001: Nail Tan. *Kuruluşunun 70. Yıl Dönümünde Türk Dil Kurumu*. Ankara: Atatürk Kültür, Dilve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 787.
- ТИЦЕ 2002: Andreas Tietze. *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*. Cilt 1, A–E. Istanbul, Viyana: Simurg.
- ТС: *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2011.
- ТУЛУМ 2011: Mertol Tulum. *17. Yüzyıl Türkçesive Söz Varlığı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ШАХИН, ТАШЛИГИЛ 2013: Güven Şahin, Nuran Taşlıgil. Türkiye 'de Tütün (Nicotiana Tabacum L.) Yetiştiriciliğinin Tarihsel Gelişimive Coğrafi Dağılım. *Doğu Coğrafya Dergisi*-30, 71–102.
- ШКАЉИЋ 1979⁴: Abdulah Škaljić. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo.

Марија С. Ђинђић
Институт за српски језик САНУ
marija.djindjic@isj.sanu.ac.rs

ПРЕДЛОЗИ

Душко Виџас

ЗНАЦИ ИЛИ КАРАКТЕРИ?

Енглески информатички термин *character* се у српском често и неоправдано преводи као *знак* (енгл. *sign*), а не као *каракѝер*. Поборници оваквог превода наводе да *каракѝер* има у српском друго значење, да се оваква употреба речи *знак* одомаћила, итд. Прва од примедби се не може прихватити јер у Речнику САНУ се као шесто значење одреднице *каракѝер*, додуше са дескриптором *засѝарело*, наводи управо значење која је блиско информатичкој употреби овог термина:

карактер (...) б. заст. а. *ѝрафички знак за одређени ѝлас, ѝисани знак, слово*. – Писмо ученогъ Китайскогъ языка состои се изъ хѝероглифа, кои 80,000 карактера има (Тир. 1, 145).

Ово застарело значење је васкрсло у информатичком жаргону.

Извесно оправдање за „убичајеност“ употребе термина *знак* би могло да потиче отуда што се у информатици овај појам, како у енглеском, тако и у српском, често повезује са процесом писања. А глагол *ѝисаѝи* у Речнику САНУ уз своје основно значење има следећу дефиницију: *бележѝи словима, цифрама или друѝим знацима на ѝаѝиру, харѝији или на нечему друѝом (корисѝеѝи оловку, ѝеро и сл.)*. Али писати уз помоћ рачунара није исто што и бележити нпр. оловком на папиру. Основну разлику између ова два начина писања одређује управо однос између знака и карактера.

По свој прилици, употреба термина *знак* потиче из најранијих дана југословенске информатике, па такав превод можемо наћи у првом *Енглеско-српскохрватском речнику стручних термина из области информатике са логосаром*, који је 1974. објавио Интертрејд из Љубљане у преводу М. Контића. Овај превод, настао адаптацијом на српски немачке колоне из двојезичног енглеско-немачког речника *Fachausdrücke der Datenverarbeitung. Wörterbuch und Glossar. englisch-deutsch*, који је објавио IBM Deutschland 1971. Ту наилазимо на следећу одредницу:

character 1. (у програмским језицима) **знак**; ДЕФ. Слово, бројка, или други симбол који се употребљава као део организовања, управљања или представљања података (...) Поред оваквих знакова може бити и карактера за специјалне симболе и неке управљачке функције. 2. (представљање података) **знак**; ДЕФ. Елемент из једне договорене коначне количине (различитих) елемената. Количина се назива скуп знакова; DIN 44300 Nr. 000 DIN 43000 Nr. 001. Примери за знакове су апстрактни знакови слова обичног алфабета, бројки, знакова интерпункције, управљачких знакова (напр. за повратак колица) и других идиограма. (...) „Знак“ није исто што и „симбол“.

Овај кратки пример није неразумљив због претеране учености. Он само говори колико је било тешко пренети значење уско стручног текста у језик без одговарајуће терминологије какав је био српски у раним данима информатике. Видимо да су у првој од горњих дефиниција неки *знаци карактери*, а у другој да су *знаци ајсипрактни знаци* као и да *знак* није *симбол*, иако је у првој дефиницији *знак* неки симбол. Штавише, у првој се дефиницији помињу *карактери за управљачке функције*, док у другој они постају *управљачки знаци* са примером *повратак колица* (енгл. *carriage return*) што је заправо карактер који у програмима за писање симулира *повратак ваљка* на писаћој машини. Овај карактер у процесу писања има важну улогу: он враћа курсор на почетак реда баш као што се то некада обављало потискивањем ваљка.

У овом старом речнику следећа одредница је још неразумљивија:

character, blank; blank, space character знак празнине, шифарски знак за означавање присуства неинформације пре него одсутности информације (...)

Знак празнине је иначе *размак* или *бланко*, „знак“ без знака, „празан“ простор између две узастопне речи у тексту, али из објашњења *присутства неинформације* тешко је и наслутити шта се налазило у оригиналном тексту.

Знак као превод за *character* је био прихваћен и на нивоу југословенских стандарда из области информатике, а сада и у већини српских информатичких стандарда Института за стандардизацију. Да ли је овакав превод последица оновремене пуристичке кампање не можемо данас знати.

На који начин се *каракѿер* разликује од *знака*? *Каракѿер* је пар који се састоји од две компоненте: од *ѿлифа* и њему додељеног броја. Реч *ѿлиф* се у информатици користи да означи шару која се користи за појединачне елементе системима писања. Речник САНУ не бележи *ѿлиф* као одредницу, али се она јавља као део сложеница попут *хијероѿлиф*, *јероѿлиф*, *лиѿѿѿлиф*, *коиланаѿлиф* итд., а део је и терминологије других области као што је археологија или класична филологија. Примера ради, глиф *A* је шара коју деле различити системи писања – грчко, ћирилично или латинично писмо. Читалац ће горње *A* вероватно, с обзиром на околна слова, протумачити као ћирилично велико слово *A*, али оно може бити и шара из других система писања. Када се глифу додели број, онда је могуће разликовати *A* које припада ћирилици од оног које припада грчком или латиничном писму. Другим речима, број придружен глифу одређује његово значење у систему писања. Треба имати на уму да ни карактер, ни глиф нису слово из неке словне гарнитуре (или *фонѿа*), већ апстрактни елементи система писања. Да би се глиф приказао на екрану или папиру, мора му претходно бити придружен графички облик који припада некој словној гарнитурѿ (нпр. *Times*).

Погледајмо сада следећи пример. Када читалац прочита фрагмент текста из *Закона о државној ѿриѿадносѿи и уѿису ѿловила*,¹ који је усвојен у Народној скупштини Републике Србије 30. јануара 2013:

(...) орган који води домаћи уписник поморских бродова одложиће упис тог поморског брода, а министарство ће о томе одмах обавестити Европску комисију, наводећи разлоге за доношење такве одлуке. (...)

без двоумљења ће рећи да је текст написан ћирилицом. Али рачунари не „виде“ оно што је на папиру – у интерној репрезентацији овог текста, подвучени везник *a*² је латинично мало слово *a* за разлику од свих других појављивања истог глифа. Не, не, рећи ће читалац, цео текст је отиснут у ћирилици – то се јасно види! Уосталом, где се може видети да је баш ово мало *a* латинично? Одговор на читаочево питање је једноставан: довољно је тражити ћирилично *a* у овом тексту на страни Скупштине: претрага ће пронаћи сва појављивања *a* осим подвученог. А ако се тражи латинично *a*, биће пронађено само оно појављивање које је подвучено. Дакле, подвучено *a* је различито од свих других *a* у овом одломку, ма како изгледало да су једнаки, што потиче отуда што је број који је додељен подвученом *a* различит од броја који је придружен осталим *a* у тексту. Из читаачевог угла је ова разлика неважна, она је настала омашком, непажљивим пресловљавањем или на

¹ <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/zakoni/2013/4012-12.pdf> (приступљено 29. 4. 2020.)

² Подвлака је моја – у изворном тексту је нема.

неки други начин, а свакако би је редактор текста *vigeo*, да је од значаја за разумевање текста.

Иако неважна из читаачевог угла, таква разлика у свакој даљој обради овог текста ће представљати проблем. Наиме, рачунар не „види“ горњи текст на исти начин као читалац, па ће се у свакој обради ћирилично и латинично *a* бити два различита објекта, две различите речи. Последице су јасне: тачност претраживања или неке друге обраде текста се смањује.

Како рачунари раде искључиво са низовима нула и јединица, број придружен глифу се може интерпретирати и као бинарни број, па се тако на посредан начин информација о употребљеном глифу може похранити у рачунарске меморије.

Како се одређују бројеви који ће бити додељени глифу? Карактери, односно парови глифова и придружених бројева, дефинисани су, обично, међународним и опште прихваћеним договорима и називају се *карактерски скупови* (енгл. *character set*). При томе, неки карактери немају глиф – то су карактери који омогућавају уређивање текста и друге врсте обраде. Такви карактери су *карактер за прелазак на нови ред* или *звонце*, који симулирају рад некадашњих писаћих машина. Овакви карактери се називају *контролни карактери*.

Почетком деведесетих година прошлога века покренуте су две одвојене иницијативе за пописивања свих глифова који се могу наћи у разним системима писања. Један од тих пројеката је започела Међународна организација за стандардизацију, а други конзорцијум великих информатичких предузећа, издавачких кућа, библиотечких система и других институција које раде са сложеним карактерским скуповима. Рад на међународном стандарду ISO 10646 је предвидео да се карактери кодирају са 32 бинарне цифре што омогућава да се попише преко 4 милијарде глифова. Индустриски стандард, познат као *Unicode*, у почетку је предвиђао кодирање глифова са 16 бинарних цифара или репертоар од преко 65.000 глифова. Његова актуелна верзија користи 21 бит и описује преко 150 различитих система писања. Ове две иницијативе усагласиле су сложену шему описа карактера којом је решена већина невоља проистеклих из ранијих дефиниција карактерских скупова.³

Ипак, чак ни овакво богатство глифова не решава све проблеме кодирања глифова. Поменимо само два. Основни распоред ћириличних глифова је остао исти као у стандарду ISO 8859-5 у коме глифови који се користе у руском заузимају узастопне позиције, док су остали ћирилични глифови распоређени испред и иза руских. Тако су опет, на пример, Љ и Њ испред А, а исти проблем се јавља и у свим неруским ћирилицама.⁴ Сам глиф ћириличног А

³ Детаљан преглед развоја карактерских скупова се може наћи на страни <http://poincare.matf.bg.ac.rs/~cvetana/kurs-xml/xml-codes/xmlcodes1.html> (посећено 7. 5. 2020.)

⁴ Основна ћирилична раван у овом стандарду је на <https://www.unicode.org/charts/PDF/U0400.pdf>

припада свим језицима који га користе у свом систему писања, па се на основу кодова ћириличних глифова не може одредити језик коме припада, већ је текст потребно снабдети додатним атрибутима о употребљеном језику. Други занимљив пример пружа конверзија ћириличног текста у латинични. Наиме, ћирилична слова Љ и љ имају двоструку интерпретацију: могу се записати као диграф и као лигатура.⁵ Али као лигатура, Љ, може имати два облика – *LJ* или *Lj*, што значи да се име *Љиља* може пресловити у латиницу на више начина. Оваква вишезначност у кодирању ствара потенцијално додатне проблеме у складиштењу и претраживању текстуелних података. Сличан проблем се јавља и на другим местима у овим стандардима: основни римски бројеви могу се записивати латиницом, али и посебним кодовима.⁶ Тада се, на пример, римски број III може записати као низ латиничних I или као лигатура III или комбинација лигатура I и II или као троструки код за римски број 1, итд.

Неподесност термина *знак* као превода за енглеско *character* може да се сагледа и кроз примере превода уџбеника са подручја информатике. У српском преводу изузетно значајног приручника за *програМСки језик Це*, преводиоци су се определили за *знак* уместо за *каракѿер*. У овом програмском језику, карактери су један тип података чији се елементи могу интерпретирати или као карактер, односно глиф са придруженим бројем, или као „кратки“ цео број. „Кратки“ цео број се представља са 8 бита, односно у оном интервалу који се користи у стандардима из серије ISO 8859. Ови бројеви могу се интерпретирати као *неозначени* (енгл. *unsigned*), позитивни цели бројеви или *означени* (енгл. *signed*) бројеви, тј. бројеви са предзнаком + или -. Овако замишљен карактерски тип показује експлицитно двоструку природу карактера. Исти објекат у меморији се може интерпретирати као *каракѿер* (глиф и придружени број) или само као *број*. Ово омогућава да се на карактере примене аритметичке операције, па је, на пример, резултат сабирања карактера *A* и броја 32 или *a* (ако резултат интерпретирамо као карактер) или 97 (ако резултат интерпретирамо као број). Ова двострука интерпретација значења карактерског типа ставља преводиоца на тешке муке када *каракѿер* замени са *знак*. Погледајмо примере. Када се у оригиналу овог приручника појави фрагмент „*Whether plain chars are signed or unsigned is machine-dependent (...)*“, српски превод гласи: „*Било да је char signed или unsigned-типа, он зависи од даѿиоѿ рачунара (...)*“. Преводилац је скраћени запис *character, chars*, заменио декларацијом типа *char* уместо да каже *знаци*, док је фрагмент „*signed or unsigned*“ остао непреведен. Зашто? Како карактер може бити и *означен* и *неозначен*, превод би био збуњујући: *било да је знак*

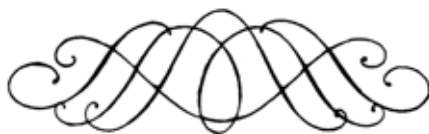
⁵ <https://www.unicode.org/charts/PDF/U0180.pdf>

⁶ <https://www.unicode.org/charts/PDF/U2150.pdf>

означен или неозначен. ... Мало даље у тексту преводилац наилази у енглеском на *sign* (знак): „*If the name is followed by an equals sign (...)*“ али ту више нема избора: „Ако иза имена променљиве следи *знак једнакости (...)*“. Сада у српском *знак* више није превод за енглеско *character* већ за *sign*. Тако „уобичајени“ превод за *character* уводи беспотребну двосмислицу у врло прецизан стручни текст.

Недоумице око избора превода за енглески термин *character* илуструје овде један озбиљнији и дуго занемаривани проблем – проблем српске информатичке терминологије. Све док је реч о терминологији која кружи у ускостручним круговима, ово питање се није постављало као питање од великог значаја. Али информатика прожима све активности друштва. Отуда изгледа да је неопходно дефинисати бар онај део терминолошког система који постаје део свакодневног говора како би се избегле конфузије у интерпретацији информатичких садржаја.

Душко Витас
Математички факултет, Београд
vitas@matf.bg.ac.rs

ПРАТИМО НОВОСТИ

Јована Љ. Димиријевић

О ВАЖНОМ ЗБОРНИКУ СРПСКЕ ТРАДИЦИЈЕ

(*Од веџице до свеџице: жена у љовору и народној култури*:
тематски зборник; Филозофски факултет Универзитета у Нишу,
Удружење истраживача *Haemimontana*, Ниш, 2019;
ур. Недељко Богдановић, 232 стр. + илустрације)

У предговору зборника (стр. 5–9) *Од веџице до свеџице* поднаслови *Жена у љовору и народној култури* уредник Недељко Богдановић предочава циљ са којим је писан и његову сврсисходност, истичући да помоћу лексике и фразеологије зборник тумачи сазнања и схватања о жени у породици и социјалној заједници на старопланинском подручју источне Србије (стр. 5). Зборник чине три дела, први под називом *Жена старопланинска* (стр. 10–134) рађен је у склопу пројекта Хемимонтане, који се бави истраживањем природних, историјских и културних вредности Старе планине и објављивањем добијених резултата истраживања. Његов редактор је Мирјана Илић; други део *Преља и кугеља* (стр. 135–192) приредио је Срето Танасић, док је Татјана Трајковић редактор трећег дела зборника названог *Жена и жарџон* (стр. 193–210). Крај зборника чине поговори приређивача и рецензената (стр. 211–228) Мирјане Илић *Зборник о жени (културолошки аспект)* (стр. 212–216), Срете Танасића *Уз њреслицу се исцредао живој* (стр. 217–220), Драгана Лилића *Жена и жарџон* (стр. 221–223) и Зорана Димића *Из рецензије* (стр. 224–228).

На самом крају дати су белешка о ауторима (стр. 229–230) и садржај зборника (стр. 231–232).

Први део насловљен *Жена сѣаройланинска* отвара истоимени рад Недељка Богдановића (стр. 10–33) у чијем првом поглављу *Жена у роду...* аутор представља лексику која именује место жене према сродничком односу – као што и сам аутор пише „то место, имплицитно, по традицији одређује и њен положај у породици и фамилији“ (стр. 10), након чега даје списак терминологије сродства, основни облик и све акцентоване варијанте, истичући значајне културолошке моменте: „патријархални морал ограничава испољавање интимности у друштву, па су хипокористици скоро недопустиви изван брачне комуникације“ (стр. 14). Друго поглавље ... *у дому, кућевним њословима и обичајима* настало је након разговора са мештанкама Старе планине, при чему је прикупљена драгоцену грађа, и треће поглавље ... *у народу* где су помоћу два питања „какву жену (у селу, код вас) људи (не) воле“ добијени разноврсни одговори: *која љрави свацу, која се љолеми, која измицља којено није било (...)*; док су неки од забележених одговора на прво питање били: *добра жена свакому љомојне, која сѣијне и дом и на њиву, добра је ако ју свекрва љовали* и др. На самом крају Недељко Богдановић је приредио белешку Павла Ивића о пословицама и поређењима Драгољуба Златковића у којој су записи о девојкама, тј. женама. У наредном раду *Убава ља јоц улејцана* (стр. 34–40) Борислав Првуловић је следећи упитник за испитивање естетских схватања народа проф. др Недељка Богдановића и испитујући информаторе у селима Селачка Река и Штитарац књажевачког краја дошао до занимљивих одговора о женској лепоти. Неки од идеала женске лепоте били су црна коса и црне очи, док је нелепа жена изгрбављена, накривљена на једну страну са великим и развученим уснама. У раду *Творба именица женскоја рода изведених од облика за мушки род* (стр. 41–56) Ана Савић Грујић проблематизује творбено маркирање именица којима се означавају женска лица у говорима сврљишког краја. У фондусу података прикупљених за потребе израде докторске дисертације *Анѣройоѣрафска лексика у љоворима сврљишкој краја* ауторка је издвојила творенице настале моционом творбом од корелатива мушког рода и закључила да су у говорима сврљишког краја у творби назива женских бића заступљене и интегрална и суплетивна моција, с тим да је чак седамдесет одсто речи настало суплетивном моцијом. Потврдила је постојање суфикса: -а (бељузана), -ица (уњкавица), -ка (чекеранка), -ла (мутла), -ојла (врцојла) и -на (клемна), а као најпродуктивнији суфикс издвојио се суфикс -ка који твори више од половине назива за женска бића, док је други по продуктивности суфикс -на. Занимљиво је да суфикс -ица, иако најпродуктивнији суфикс у књижевном језику, у сврљишком крају твори само десет назива. У наредном раду *Пасѣирица* (стр. 57–69) Мирјане

Илић видимо идеал лепоте према схватањима становника планинских крајева Старе планине – млада жена, особа на прелазу из узраста девојчице у девојаштво, тзв. чобаница, чобанка: лепа, весела, бистра, вредна и знатижељна. У раду се дају и песме сврљишког краја које је забележио Радослав Раденковић „Појала Мара овчарка“ и још неколико забележених песама о пастирицама, где видимо да је пастирица, као што је ауторка и написала, „оно што је најчистије и најлепше из природе, оне слике због којих и волимо пробуђену природу.“ Циљ рада био је и испратити стилске трансформације песме о „девојци за стадом“. О означавању „невесте“ као непознате/неупознате, а не само значења нове (у кућном дому, породичној заједници) у елементима обичајне праксе који се за њу везују пише Недељко Богдановић у раду *Невеста – нова и/или нейозната* (стр. 69–75). Следећи је рад Данијеле Поповић Николић *Айрибути невести и младожење у свадбеним песмама сврљишког краја* (стр. 76–83) у којем се, са жељом да настави истраживања приређивача збирке *Бела лоза* проф. др Недељка Богдановића, ауторка бави свадбеним песмама забележеним у Сврљигу и околини издвајајући облике атрибута којима се именује главни актер свадбеног чина. У седмом раду *Жена у думи или: Дума о жени* (стр. 84–93) Драган Лилић пише о књизи Драгољуба Златковића, која је структурирана тако да поред поетских записа доноси и списак непознатих речи. Дума значи „мисао, размишљање, причу, говор, став, реч“ и преко лексике и фразеологије пружа нам сазнања о животу људи на простору пиротског дела Старе планине. Драган Лилић пише о слици жене и њеном положају у традиционалној култури представљеној унутар ове књиге. Именовање жена остварено је најчешће само именом или хипокористиком. Један од доприноса српској култури сагледан кроз призму *думе* управо је чињеница да нека од имена данас уопште нису део ономастичког старопланинског краја (нпр. Кадивка, Бонка, Минка, Јаглика), надимци су ретки, док су андроними (имена по мужу, оцу) веома заступљени (нпр. Јованка Станчина, Добра Крапина), често је и именовање путем апелатива, најчешће пејоративно обојено, при чему жена може бити означена као чума, ћувало или вештица. На овај рад наслања се рад проф. др Недељка Богдановића *Роди јодино!* (стр. 94–96) који казује о породилској лексичици и о рађању у сврљишком крају. Рад преминулог професора светске књижевности Филолошког факултета у Београду Владете Кошутића *Драћуљи из Славкиној ћергана* (стр. 97–114) један је од записа из потпланинског села Буцака, који је најављен у *Лейојису Майице српске* – наратив Славке Јеремић која је са професором Кошутићем разговарала о себи, својима и животу овог краја и у овом крају. Последњи рад овог дела зборника *Жене о себи и живоју (Транскрипцији)* (стр. 115–134) потписују Николета Аранђеловић, Наталија Пејчев и Данијела Поповић Николић. У њему је дат транскрипт разговора вођених

током теренских истраживања у оквиру пројекта „Чувари нематеријалне баштине тимочких говора“, под руководством др Биљане Сикимић. Обе информаторке, и Вера Марковић (рођена 1928) из села Гушевца и Ранка Ранђеловић (рођена 1940) из села Луково, припадају тимочко-лужничком типу призренско-тимочког дијалекта и говориле су о свадби и свадбеним обичајима, крсној слави, веровањима, животу и раду у овом делу Србије.

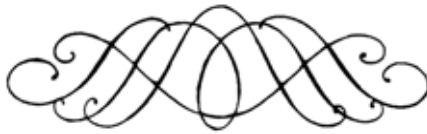
Други део зборника под називом *Преља и кудеља* отвара рад Недељка Богдановића *Пресџи – ѿреља и кудеља – ѿредиво* (стр. 136–146), који за циљ поставља приказ лексике предења, веома важне традиције старопланинског краја. Уз богату лексику предења (*кудељица, вурка, бисаје, зобница, кудеља, маало, врејено, чекрк* и друге) аутор даје и етнографске податке важне за предење, као што је податак о обмотавању ногу и руку умрлих концем од црвене пређе која се пред спуштање у гроб одвезује, а конач баца. Магијска моћ предмета јака је и изразито негативна, и након овог поступка може се користити са циљем да се напаости другима. Поред овог записа, постоје и записи о употреби црвеног конца за ушивање младожењиног барјака, што отвара даља истраживања о употреби црвеног конца у старопланинским крајевима, али и широм Србије. Рад Срете Танасића *Преслица* (стр. 147–159) говори о улози и месту преслице у српској народној и ауторској поезији закључујући да преслица и посао који се помоћу ње обавља у нашој култури заузимају важно место на две супротстављене стране, с једне стране преслица и преља уживају узвишено место у концепту српске породице, о чему нам сведоче и стихови песме *Предрај и Ненад*, као и лексеме *злајна, деверска*, па и *ѿресличица ѿуна бисера*, док с друге стране спомињање преслице, кудеље и предења за циљ има да унизи, повреди мушкарца и његово јунаштво. Аутор закључује да је ова лексема, иако не свакодневно спомињана, и даље део активног речника. Овом делу зборника припадају и радови Зорице Басарић *Изрезбарена ѿрича* (стр. 160–166), која пише о преслици чуваној у завичајној збирци Музеја у Сврљигу коју је *на зор* 1913. године израдио Тимотија у својим мучним, силним и тешким ратним тренуцима, одвојен од куће и породице. На овај рад наслањају се радови Славише Миливојевића *Преслице завичајне збирке у Сврљиу* (стр. 167–179) и Љубише Рајковића *Моѿиви живоиѿа и смрѿи на ѿимочким ѿреслицама* (стр. 180–192). Сви радови овог дела зборника, сваки из свог угла, значајан су допринос једином кућном предмету који је био само женски, никако мушки.

Трећи део зборника под називом *Жена и жарѿон* чини рад *Жена у жарѿону јужне ѿрује* (стр. 194–209) Татјане Трајковић, у којем нам даје преглед жаргонизама који се односе на именовање жене на југу Србије. Приложена грађа ексцерпирана је из *Речника жарѿонизама јужне ѿрује* Јордане Мар-

ковић и Татјане Трајковић који је у рукопису, а ексцерпирана лексика разврстана је према семантичким пољима.

Сакупљени подаци са подручја „које је одавно демографски девастирано, и чије се духовне вредности неповратно губе са сваким пресељењем сада већ ретких житеља старопланинских села са овог света, оних који су стварали једну (усмену) културу која сада пред нашим очима, и без наше помоћи – нестаје“ (стр. 8) драгоцени су и подстицајно делују и на истраживаче осталих крајева Србије да се уједине и запишу, опишу и сачувају језичко и културолошко богатство наше традиције. Ризница застареле лексике, архаичних израза и непостојећи обрасци именовања, као и лингвокултуролошки подаци о жени старопланинки овај зборник чини благом старопланинског краја, али и српске културе у целини. Након књига *Говор и језик Сѣаройланинаца*, *Подмиџорски јеловник*, *Пасѣирски именовслов*, светлост дана угледао је и зборник *Од вѣшѣице до свѣице* који је успео да од заборава и патине отргне део грађе о облицима народног живљења, језику, обичајима и култури, с посебним освртом на жену старопланинку.

Јована Љ. Димитријевић
Институт за српски језик САНУ
jovana.dimitrijevic@isj.sanu.ac.rs

МАЛИ САВЕТИ

На њочейџу сваке џколске џгодине изнова се џосџављају џиџања да ли је исџравно реџи – џреба деџи да куџимо ранџе или може и ранчеве. Дакле, да ли мноџина од ранаџ џоред ранџи може да џласи и ранчеви?

Имениџа *ранаџ*, која је у српски језик ушла из немачког, облиџки одговара нашим имениџама типа *ланаџ*, *сџранаџ*, *венаџ*, *конаџ*, а оне у мноџини гласе *ланџи*, *сџранџи*, *венџи*, *конџи*. Тако је и од *ранаџ* регуларна мноџина ***ранџи***. Међутим, истог су типа и имениџе *џалаџ*, *колаџ*, *јараџ* и сл., које у мноџини могу да гласе и *џалџи*, *коџи* (*колџи*), *јарџи* и *џалчеви*, *кочеви* (*колчеви*), *јарчеви*. Отуда имениџа *ранаџ*, по угледу на ове имениџе, у мноџини може да гласи и ***ранчеви***.

Р. С.

На крају џколске џгодине обично нас џиџају како се џиџу називи џредмеџа – великим или малим џочейџним словом.

Називи предмета у школској документацији пишу се великим почетним словом: *Срџски језик*, *Маџемаџика*, *Познавање џприроде* и *џруџџива*. Велико слово се пише и када треба нагласити да се предмет баш тако зове, да назив није слободна интерпретација његовог имена („Пријавио сам испит из предмета *Уџоредна џрамаџика словенских језика*”); ако се жели још јасније издвојити дословно име предмета, могу се поред великог слова писати и наводници. У незваниџној комуникаџији имена предмета пишу се малим словом: „Има слабе оџене из *маџемаџике* и *лаџинскоџ језика*”.

У џколи смо учили да су леџџири инсекџи, али чиџали „У свеџу меџведа и леџџирова“, каже Јелена Вуковиџ из Беоџрада и џиџа: Који је од ова два облика исџраван – леџџири или леџџирови?

Имениџа *леџџир* у мноџини може гласити и *леџџири* и *леџџирови*. *Леџџири* сунчају крила; *Леџџири* су инсекти; Гусениџа је назив за ларве разних

лейтирова; У Долини *лейтирова* тиграсти *лейтирови* се скупљају током лета.

Откуда ова два облика?

Некада давно у српском језику постојало је пет деклинација именица мушкога рода (укупно 15 деклинација свих именица). Већина једносложних именица мушког рода није имала проширење основе са *-ов/-ев-* у множини него је гласила, нпр.: *йуџи* : *йуџи* (= путеви), *йрад* : *йради* (= градови), *сиџол* : *сиџоли* (= столови), *муж* : *мужи*, *бої* : *бози* (= богови), *крај* : *краји* (= крајеви), *коњ* : *коњи*. Неке именице су гласиле: *син* : *синови* (< синове), *вол* : *волови*, *дар* : *дарови*, *дом* : *домови*.

Језик се током стотина година мењао, пре свега упрошћавао (један од основних језичких закона – језик се упрошћава све дотле док је омогућена разумљивост), а и неке гласовне промене су довеле до овога. Пет деклинационих типова свело се на један. Највећи број именица мушког рода (скоро све једносложне, а и многе двосложне и вишесложне) пошао је за онима које су имале проширење основе са *-ов/-ев-*, па су и оне у множини добиле то проширење: *йрадови*, *бодови*, *йџојови*, *зидови*, *волови*, *радови*, *хлебови*.

Мали број ових именица данас нема проширење: *дани*, *зуби*, *коњи*, *ђаци*, *црви*, *мрави*, *йрсџи*, *йосџи*, *йси* (у дијалектима постоји и *коњеви*, *данови*).

Неке једносложне именице задржале су и стару множину и нову с проширењем: *бркови* : *брици*, *вукови* : *вуци*, *мишјеви* : *мишци*, *звукви* : *звучи*, *дворови* : *двори*. Ту су и неке вишесложне именице као наши *лейтири* : *лейтирови*.

Код неких именица разлика у множини носи и стилску обележеност, као нпр. у *очеви* : *оци*, *мишјеви* : *мишци*, *дворови* : *двори*.

Р. С.

ОДЛУКЕ ОДБОРА ЗА СТАНДАРДИЗАЦИЈУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

БОЉЕ ЋИРИЛИЧКИ И ЛАТИНИЧКИ НЕГО ЋИРИЛИЧНИ И ЛАТИНИЧНИ

Средином септембра 2004. године Одбору за стандардизацију српског језика обратио се дипл. инж. Томислав Радојковић, саветник у Министарству просвете и спорта, дописом са следећим садржајем:

„Иако сам по струци електроинжењер, настојим да се правилно изражавам и да поштујем норму српског језика. То од мене захтева и посао који сада обављам у Министарству просвете и спорта. Често имам дилеме у вези с језичким питањима па их решавам консултујући језичке приручнике и језичке стручњаке. У једном примеру остао сам збуњен – јер сам добио различите одговоре на питање: *Шта је љавилније ћирилички или ћирилични?!*

Молим вас да ми одговорите како да разрешим убудуће та или слична колебања када је у питању употреба придева и прилога на -чки/-чни или да о томе донесете посебну одлуку.“

Одговор

Ликови *ћирилички* и *ћирилични* (као и ликови *латинички* и *латинични*) у складу су с правилима творбе речи у српском језичком стандарду. Међутим, предност треба дати облицима *ћирилички* и *латинички*, будући да се односни придеви у нашем језику првенствено граде помоћу суфикса -ски, док облик на -ни не доноси никакву разлику у значењу.

Образложење

Реч је о дилеми између два наша најраспрострањенија придевска суфикса: суфикса -ан (с непостојаним а, у одређеном виду -ни) и суфикса -ски (који има само одређени вид, с аломорфима -чки, -шки, -ки). У принципу, онај први служи за творбу описних придева (нпр. мир-ан, радост-ан) а други за творбу односних (релационих) придева, тј. оних који изражавају везу с именицом у основи: спортски – који се односи на спорт, војнички – који се односи на војнике и сл.

Као и многе поделе у језику, и ова у пракси постаје мутна и неодређена, из више разлога, од којих су најважнији следећи:

(а) Односни придеви могу се градити и са суфиксом -ни, и то у првом реду они који немају неодређеног вида на -ан, нпр. кућни (који се односи на кућу), недељни, државни, трбушни, источни и многи други.

(б) Првобитно односни придеви могу добити и описно значење, нпр. јуначки 'који се односи на јунака' → 'јуначан, храбар', царски 'који се односи на цара' → 'величанствен, раскошан', астрономски 'који се односи на астрономе или астрономију' → 'огроман, неизмеран'.

(в) Придеви страног порекла код нас се најчешће адаптирају тако што се страном придевском суфиксу додаје наш суфикс -ан (-ни), а међу тим придевима већина су односни, нпр. колониј-ал-ан, монет-ар-ни, репрес-ив-ан, тенденци-оз-ан, тип-ич-ан итд.

Пошто би расправа о свим придевима на -ан/-ни и -ски захтевала превише простора, у даљем излагању ограничићемо се на придеве са завршетком -ичан/-ични односно -ички. Притом под „завршетком“ подразумевамо две могућности:

– Праве суфиксе -ичан, -ични, -ички имамо у речима као што је управо наведено типичан, или у династички, туристички и сл., где је први део (-ич-) настао фонетском алтернацијом од грчког суфикса -ikós, или одговарајућих суфикса у западноевропским језицима, на шта је додато наше -ан односно -ски. (Само изузетно овакви суфикси се јављају у речима с домаћом основом, нпр. себ-ичан.)

– Напротив, у примерима као што су ћирилични и ћирилички, или двојезичан, лиричан, парнични, усклични, морнарички, физички и сл., суфикс је само -ан/-ни, односно само -ски. Сегмент -ич- у том случају не припада суфиксу него основи, при чему је глас ч настао од к или ц на крају основе (језик, лирик-а, морнариц-а итд.). Треба напоменути да је за многе придеве тешко одлучити да ли имају неодређени вид (на -ан) или само одређени (на -ни). У томе ни лексикографи не успевају увек да буду доследни, о чему нам сведоче многи парови одредница у Речнику Матице српске (РМС). Тако је у одређеном виду дато црногорични, али у неодређеном б(ј)елогоричан; сферични је дато у одређеном виду а цилиндричан у неодређеном, иако оба придева изражавају облик геометријског тела.

Што се тиче односа између -ичан/-ични с једне стране и -ички с друге, на шта се своди питање инж. Радојковића, можемо разликовати три случаја.

(I) Само у облику на -ичан (-ични) јављају се описни придеви као фантастичан, аутентичан, хаотичан, архаичан, карактеристичан, фотогеничан, проблематичан и слични. У једном раду у часопису *Наш језик* (књ. XXVIII, 1990, св. 4–5, стр. 214–233) Ирена Грицкат посебно је издвојила подгрупу придева „са значењем из области физиологије, психологије, патолошких стања и сл.“, као рахитичан, склеротичан, неуралгичан, хроничан, флегматичан, апатичан, параноичан, носталгичан и сл. Можемо томе додати и већину придева изведених од именица на -ија, као мелодичан, хармоничан, ироничан, хистеричан, енергичан, алергичан, симетричан, затим понеке изведене од именица мушког рода на сугласник, као типичан, симболичан, цилиндричан, фелеричан, а наравно и оне од домаћих прилога са завршетком на -це: хотимичан, д(ј)елимичан, м(ј)естимичан, летимичан, наизменичан, насумичан, нехотичан и др.

(II) Само на -ички изводе се придеви од именица на -ика (технички, физички, гимнастички, ботанички, музички, фабрички, клинички, керамички, оптички итд.). Изузетно се јавља понеки описни на -ан, као паничан, лиричан; наспрам односног политички (који се односи на политику) имамо описно аполитичан (који се не занима за политику), а поред традиционалног граматички (који се односи на граматику) у новијој лингвистици јавили су се описни термини граматичан и неграматичан, за конструкције које јесу, односно које нису, могуће према правилима граматике датог језика.

(III) За придеве изведене од осталих врста основа јавља се и -ички и -ичан, према томе да ли су претежно односни или описни. Од именица на -ик, рецимо, већином су односни као католички, арктички, раднички, свештенички, песнички, коњанички, правнички итд., али имамо и описне циничан, скептичан, ризичан, безобличан, а од празнички (забележеног у РМС) обичније је празничан, што показује да се поред односног значења 'који се односи на празник' пробило значење 'свечан, весео'. Од именица на -ист(а) по правилу имамо придеве на -ички, као у туристички, будистички, фашистички, бициклистички, урбанистички, криминалистички, хуманистички, феминистички итд., али тамо где преовлађује описно значење јављају се и дублете на -ичан, за које ћемо примере видети ниже.

Од именица на -ица готово сви придеви су односни и јављају се само у одређеном виду, али је суфикс за неке -ички а за неке -ични. Тако имамо с једне стране изб(ј)еглички, подморнички, морнарички, коњички, болнички, зам(ј)енички, суботички, чукарички, домаћички, удовички, па и кукавички и удворички, мада су ова два придева по значењу пре описна него односна. С друге стране имамо породични, гранични, станични, пшенични, м(ј)енични, гљивични, последични (посље-), куглични, карлични итд., уз понеки описни с неодређеним видом, као безграничан или правичан. (РМС даје и одредницу кривичан, али само у неуобичајеном значењу 'неправедан', док за правно значење [као у кривични законик и сл.] напомиње да има само одређени вид.)

Најзад, има и случајева где се од једне исте основе придев изводи и помоћу суфикса -ички и помоћу -ични односно -ичан. Негде разлика у суфиксима подразумева разлику између односног и описног придева, нпр. логички (који се односи на логику) – логичан (који нужно произлази из нечега), етички (који се односи на етику) – етичан (моралан, честит), акустички (који се односи на акустику) – акустичан (који добро прима и преноси звук), статички (који се односи на статистику) – статичан (непокретан, који се не мења), реалистички (који припада реализму) – реалистичан (који реално гледа на ствари) итд. Придев језички односи се на језик (говор), а језични (осим у хрватском) на језик као орган.

Таква опозиција, међутим, није никада доследно спроведена. Ирена Грицкат у поменутом раду (стр. 220) истиче да би се према значењу могло очекивати

да уз лаички и стоички постоје и описни придеви *лаичан и *стоичан, али таквих нема. На истом месту она наводи низ примера „код којих се не запажа, или се тек у незнатној мери запажа, разлика у значењима између изведеница на -ички ... и на -ич(а)н“. Такви су парови аподиктички–аподиктичан, еклектички–еклектичан, јеретички–јеретичан, метафорички–метафоричан, скептички–скептичан, токсички–токсичан, фанатички–фанатичан, херметички–херметичан, хидраулички–хидрауличан, хумористички–хумористичан, егоистички–егоистичан, оптимистички–оптимистичан, песимистички–песимистичан и многи други.

Њима можемо додати истозначне парове на -ички и -ични (без неодређеног вида). РМС даје под заједничком одредницом, или упућујући знаком једнакости с једне одреднице на другу, воденички и воденични, водонички и водонични, чињенички и чињенични, реченички и реченични, зам(ј)енички и зам(ј)енични, парнички и парнични, хералдички и хералдични, термодинамички и термодинамични и друго. Ствар се још компликује када се од исте основе јави и варијанта на -ски односно -ијски, као у естетички–естетичан–естетски (све под истом одредницом у РМС) или алегорички–алегоричан–алегоријски. Кантов филозофски термин категорички императив (тако у *Енциклопедији Просвеће* и у речницима страних речи) у РМС је забележен као категорични, категорички или категоријски императив.

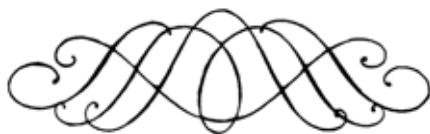
Оваква двојства и тројства неизбежна су у језику, с обзиром на различите путеве доласка речи и њихове међусобне утицаје, али је очигледно да не обављају никакву корисну функцију када нису повезана с разликом у значењу нити у придевском виду. Језик настоји, колико је могуће, да их елиминише. Видимо то када у РМС нађемо одреднице као кукавичан, физичан, музичан, механичан, космичан, националистичан, терористичан, облични, фабрични, математични, монархични и сличне, које су делом потврђене код старијих писаца, али су данас напуштене за љубав облика на -ички. Слично томе али обрнуто, И. Грицкат је констатовала (нав. д., стр. 221) да „необично делују“ придеви иронички, класички, комички, панички, пластички, романтички, трагички, хистерички и други које је нашла у Матешиневом обратном речнику, а уместо којих су данас остали у употреби само облици на -ичан.

Враћајући се на питање од кога смо започели ово разматрање, морамо рећи да РМС даје само облике ћирилички (с два акцента) и латинички, а једнако је и у Правописном речнику из 1960. У пракси, међутим, бар су исто толико уобичајени и облици ћирилични (ћирилични текст, ћирилично издање, ћирилична верзија и сл.) односно латинични. Будући да су оба придева несумњиво односна а не описна (не постоји облик на -ичан, не може се рећи *Ово издање је врло ћирилично и сл.), јасно је да и ови парови спадају

у ред истозначних, нефункционалних дублета типа воденички = воденични. Отуда закључак да су оба облика прихватљива, али да предност треба дати суфиксу -ички, с обзиром на његову примарну функцију грађења односних придева.

* * *

Нацрт одлуке бр. 47 припремио је Иван Клајн, председник Одбора, и он је, с мањим дотеривањем, прихваћен на осмој годишњој седници Одбора за стандардизацију српског језика одржаној 18. фебруара 2005. године.

ПОВЕЉЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА НЕГОВАЊЕ СРПСКЕ ЈЕЗИЧКЕ КУЛТУРЕ

Жири за доделу Повеље Матице српске за неговање српске језичке културе у саставу: проф. др Вељко Брборић, др Миодраг Матицки, председник Жирија, академик Слободан Реметић и проф. др Драган Станић, председник Матице српске, проф. др Срето Танасић, на својој седници одржаној 12. марта 2019. године, једногласно је донео одлуку да се Повеље Матице српске за неговање српске језичке културе за 2018. годину доделе:

1. Српској академији наука и уметности за вишедеценијски допринос неговању српскога језика, његових изражајних могућности, ћириличног писма;
2. Проф. др Драгољубу Петровићу за укупни допринос изучавању српског језика и неговању српске језичке културе;
3. Проф. др Милораду Пуповцу за допринос очувању српског језичког идентитета и српске језичке културе у Хрватској.

РЕЧИ НА ДОДЕЛИ ПОВЕЉЕ (изговорене 26. јануара 2020. године)

СРПСКИ ЈЕЗИЧКИ ИДЕНТИТЕТ И СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

Од самих својих почетака Српска академија наука и уметности изузетно велику пажњу посвећује природи српскога језика, његовим појавним облицима, народном језику и његовим дијалектима, поступцима описа и нормирања књижевног језика, начинима стандардизације, односу стандардног и народног језика, језика културе и дијалекатских форми, језика свакодневне комуникације и језика појединих струка и томе слично. Ова оцена важи ма од ког датума рачунали почетак Српске академије наука и уметности и ма како именовали ту установу која, без престанка, изграђује и стабилизује највише научне и уметничке стандарде у српској култури. И у Друштву српске словесности у периоду 1842–1864, и у Српском ученом друштву 1864–1886, 1887–1892, те Краљевској српској академији / Српској краљевској академији / Српској академији наука / Српској академији наука и уметности од 1886. до данас, српски језик у свим својим појавним облицима представља једну од основних и најважнијих тема којима се, помно и истрајно, ова установа бавила. И то је потпуно природно, чак не би смело другачије ни да буде, јер се пре свега у језику и свим облицима језичког стваралаштва исказује оно суштинско и препознатљиво што је српски стваралачки ум икада створио. У различитим периодима овог трајања, а то је близу 180 година, на различите начине су исказивана интересовања за овако крупну тему са мноштвом веома разноврсних могућих актуелизација, па је тако највиша српска академска институција остављала изузетно важне трагове према којима су се одређивали како појединци и скупине стваралаца тако и читаве институције, научни и образовни систем, те државно-правни поредак.

Значај великих језикословаца

У свакој од трију поменутих институција, од којих свака за себе сачињава по једну веома занимљиву, особену целину, увек се истицао бар по један велики појединац, а најчешће више њих, који су персонификовали извесне типове бављења проблематиком српскога језика и неговања језичке културе. Тако у **Друштву српске словесности** доминира лик и дело Јована Стерије Поповића, који је однеговао више идеја о томе шта би све требало радити и какве послове започињати: тако је постављено питање српске азбуке и правописа, израде „Језикословног речника“, тј. речника природних наука, нужности стварања поуздане уџбеничке литературе и сл. У овом Друштву

временом су јачали присуство и утицај Вука Караџића, који је постао и његов дописни члан, а на том таласу је и улога Ђуре Даничића постајала све видљивија као несумњива потврда утицаја вуковске оријентације. Уз то очигледна улога Друштва српске словесности манифестовала се и у погледу несумњивог подизања квалитета српских језичких расправа међу којим су Даничићеве предњачиле, попут студија *Српски акценџији* (1856), *Разлике између језика српскога и хрвајскога* (1857), *Српска деминуција и ауџменџија* (1860), све изашле у оквиру *Гласника Друштва српске словесности*. Не треба изгубити из вида ни чињеницу да је Друштво изрекло препоруку на темељу које је Правитељство издало познату Даничићеву студију *Српска синџакса* (1858), као што не треба заборавити ни чињеницу да је Даничић био 1857–1861. године секретар Друштва српске словесности. А још кад томе додамо податак да је по статутарном опредељењу Друштво имало два основна циља: усавршавање српскога језика и ширење науке на том језику, када знамо да је Друштво издало две граматике српскога језика (аутори су Петар Нинковић, 1848; Јован Балугџић, 1850), *Речник србско-немачко-лаџински* (1849) Григорија Лазића, када знамо колико је – не само у радовима већ поменутих делатника него и у прилозима Атанасија Николића, Гаврила Поповића, Јована Стејић и др. – истраживачка пажња посвећивана филологији, проблемима терминологије, преводаштва и сл., онда је више него јасно да су се језик и језичка култура нашли у самим основама и у средишту Друштва српске словесности, те да је српска језичка култура управо захваљујући напорима овога Друштва подигнута на значајно виши ниво.

И у другој институџији која је била непосредна претеча Српске академије, у **Српском ученом друштву**, осећа се суштинско интересовање за језик и језичку културу, али је сада већ сасвим очито да је вуковска парадигма стекла премоћ, те да је из дугих културалних ратова претходног доба већ преминули Вук Караџић изашао као победник. О томе говори и пуно присуство Ђуре Даничића у Српском ученом друштву, у којем је овај водећи српски лингвиста XIX века постао 1878. године и председник ове установе. У овом Друштву је од самог почетка формирано посебно одељење „за науке моралне, језикословне и литерарне“, а објављен је читав низ текстова о језику и језичкој уметности из пера таквих проучавалаца попут Стојана Новаковића, на пример. У односу на Друштво српске словесности успостављен је континуитет у излажењу *Гласника* као периодичне научне публикације, а то се потом наставило и после укидања Српског ученог друштва, односно после спајања ове институџије и новоформиране **Краљевске српске академије** које се, то спајање, збило 1892. године.

У Српској академији од њеног формалног устројства 1886. године па до данас налазимо неколико периода у којима су доминирали поједини филолози и лингвисти по којима се препознају неки карактеристични начини ра-

зумевања српскога језика и његових појавних облика, при чему треба рећи да су то све скупа израз више или мање модернизоване вуковске филолошке парадигме. Тако је у првом периоду до Првог светског рата и формирања Краљевине државе Срба, Хрвата и Словенаца у академији била веома снажно присутна и веома утицајна вуковска филолошка концепција коју је персонификовао Стојан Новаковић. Премда су га његова примарна интересовања више водила ка истраживању националне историје и историје српске књижевности, овај ђак Ђуре Даничића са београдске Велике школе и каснији библиотекар, професор, државник и дипломата, аутор је једне језичке расправе из времена пуне активности у Српском ученом друштву. Реч је о прилогу проучавању српске фонетике (*Физиологија љаса и љасови српског језика*, Београд 1873), а онда је у времену своје активности у Краљевској српској академији овај свестрани истраживач објавио и целовити приручник *Српске граматике* (Београд 1894). Новаковић је представљао изразиту спојницу између Српског ученог друштва (чији је члан био од 1865, а обављао је и функцију секретара 1867) и Академије која је формирана 1886. године. Члан Краљевске српске академије постао је 1887, а председник **Српске краљевске академије** био 1906–1915. На том руководећем послу је блиско сарађивао са још једним изразитим филологом вуковске оријентације, са Љубомиром Стојановићем, који је аутор једне од најтемељнијих студија о Вуку, а уз то и секретар Академије 1911–1923. године.

Уједињавање сербохрватскојезичког стјановићџа

Вуковска оријентација са одлучним опредељењем за обједињавање србистичке и кроатистичке перспективе у Српској краљевској академији означена је најтемељније именом Александра Белића. Оваква филолошка оријентација је обележила свеукупну делатност **Српске академије наука / Српске академије наука и уметности** током читавог XX века, а чак ни распад српско-хрватског језичког јединства и распад заједничке државе СФР Југославије није битније променио њене филолошке концепције. Као један од двојице најзначајнијих и сазнајно-методолошки најтемељнијих српских лингвиста, Белић је остварио широк и садржајно изванредан опус, у распону од дијалектологије (нпр. *Дијалекти источне и јужне Србије*, Београд 1905; *О српским или хрватским дијалектима*, Београд 1908; *Галички дијалекти*, Београд 1935), историје језика (*Основи историје српскохрватског језика. Књ. I: Фонетика*, Београд 1956; *Књ. II/1: Речи са деклинацијом*, Београд 1960; *Књ. II/2: Речи са конјугацијом*, Београд 1960) и упоредне словенске филологије (нпр. *О двојини у словенским језицима*, 1932), преко студија о савременом српском/српскохрватском језику (*Акцентске студије*, 1914; *О уједињењу времена у српскохрватском*, 1927; *О језичкој природи и језичком развоју*, 1941; *Савременом српскохрватском језику: Гласови и акцент*, 1948; *Наука о изражавању речи*,

1949), до студија и уџбеника о граматичности, правопису и популарној лингвистици (*Правопис српскохрватској/хрватској српској језика*, Београд 1923; *Грамаџика српскохрватској језика* уџбеник за први, други и трећи разред средњих и стручних школа, Београд 1932–1934; *Око нашеј књижевној језика*, Београд 1951). Темељно се одређујући према Вуку и Даничићу, Белић је наставио тамо где би, по његовом мишљењу, у временима пуне доминације идеје о српском и хрватском језичком јединству, требало наставити са заједничким пословима. Оваква белићевска истраживачка ширина остала је трајна тековина и природна обавеза језичких стручњака у овој установи. У Академији је Белић био изузетно активан и утицајан, не само обављајући дужности генералног секретара (1923–1937) и председника (1937–1960) него и заснивајући и уређујући изузетно значајне серијске и периодичне публикације, попут *Српској дијалектолошкој зборника* (1905), *Јужнословенској филолоџа* (1913) и *Нашеј језика* (1932), или великог пројекта израде *Речника српскохрватској књижевној и народној језика*, чији први том је 1959. изашао под његовим уредништвом.

Овој парадигми обједињавања србистичке и кроатистичке перспективе важне доприносе су давали и академици Српске краљевске академије: Ватрослав Јагић, Томислав Маретић, Милан Решетар и др. Тој парадигми језичког знања веома значајне резултате су досезали српски лингвисти и филолози, чланови Српске академије наука / Српске академије наука и уметности, који су били Белићеве ђаци. Тако је, примера ради, професор, академик и дугогодишњи директор Института за српскохрватски језик САНУ Михаило Стевановић наставио читав низ теоријски и методолошки већ добро дефинисаних лингвистичких и филолошких облика истраживања, међу којима су најзначајнија она која се тичу граматичког система савременог језика (*Грамаџика српскохрватској језика*, 1951; *Савремени српскохрватски језик*, књ. 1, 1964; књ. 2, 1969); уз то је изучавао дијалекте, сачинио *Речник језика Пејтра Пејтровића Њеџа* (Београд–Цетиње 1983), уређивао *Српски дијалектолошки зборник*, *Јужнословенски филолоџ*, *Наш језик*, *Речник српскохрватској књижевној језика* Матице српске и др. И Митар Пешикан заслужан је за неке изузетно велике доприносе српској језичкој култури, а међу њима је највећи креативни резултат несумњиво постигнут у изради *Правописа српској језика* (1993) Матице српске, који је написао заједно са Јованом Јерковићем и Матом Пижурицом.

Посебно место и улогу и у оквиру делатности САНУ има брачни пар Ивића, Милка и Павле Ивић. По ширини својих лингвистичких увида и по способности комбиновања синхронијског и дијакхронијског приступа, са Белићевим опусом је у српској лингвистици упоредив само још опус Павла Ивића. Тај опус је највише обележио српске лингвистичке и филолошке сазнајне видике после Белићеве смрти, а оставио је највећи траг и на читав

низ новijих истраживача. Притом је очевидно да се Ивићева вуковска оријентација све више усмерава ка уочавању разлика које постоје између језика Срба и Хрвата, премда је и сам био за њихово превазилажење у комуникативној пракси, те за очување базичног језичког заједништва два народа. Ивић је био најбољи и најкомплекснији српски дијалектолог (*Дијалектологија српскохрватског језика: Увод и шипокавско наречје*, Нови Сад 1956; *Из српскохрватске дијалектологије*, Ниш 1991; *Српски дијалекти и њихова класификација*, Сремски Карловци – Нови Сад 2009), а томе је додао и изразиту упореднословенску истраживачку димензију (*О словенским језицима и дијалектима*, Ниш 1991). Изузетно су важни његови радови о историји језика (*Из историје српскохрватског језика*, Ниш 1991; *Прејед историје српског језика*, Сремски Карловци – Нови Сад 1998), али је он исто тако изузетно пажљиво описао процесе изградње српског књижевног језика на темељу народног језика: у том погледу је капитална његова студија *Српски народ и његов језик* (Београд 1971), али је важне резултате исказала и збирка текстова *О језику некадашњем и садашњем* (Београд 1990). Темељну вредност имају и његове акцентолошке расправе написане са Илсе Лехисте: *Accent in Serbo-croatian*, 1963; *Прозодија речи и реченице у српскохрватском језику*, 1996. и *О српскохрватским акценцима*, 2002. Био је стални консултант и рецензент *Речника српскохрватског народног и књижевног језика*, уредник часописа *Српски дијалектолошки зборник* и *Ономастолошки прилози*.

Значај Милке Ивић највише се испоставља у области теоријских модела мишљења о језику и утврђивања разноврсних методолошких оријентација у модерној лингвистици (*Правци у лингвистици*, 1963. са десетак потоњих издања), али је сфера утицаја ових теоријских питања захватала знатно шире просторе друштвених и хуманистичких дисциплина. Кад се томе дода и читав низ њених расправа из области морфологије, синтаксе и семантике, те природе српског књижевног, стандардног језика, онда је јасно како је са Милком Ивић вуковска оријентација у српској филологији добила једног изузетно модерног, лингвистички самосвесног проучаваоца чије поље утицаја је било веома широко и интензивно.

Тражење џуићева

И не тако давно преминули чланови САНУ, попут Александра Младеновића, Милорада Радовановића и др., као и данашњи живи чланови САНУ, попут академика Ивана Клајна, Предрага Пипера, Александра Ломе, Јасмине Грковић Мејдор и др., својим доприносима значајно подижу ниво српске језичке културе, па у том смислу чине и да доприноси саме установе буду видљивији и јаснији. Када се томе дода и све оно што су у области познавања језика и његових изражајних могућности чинили песници, писци, есејисти као чланови Академије (од Стерије, Сарајлије, Јована Суботића, Змаја, Лазе

Костића, Симе Матавуља, преко Слободана Јовановића, Дучића, Ракића, Алексе Шантића, Исидоре, Андрића, Меше Селимовића, Десанке Максимовић, па до Миодрага Павловића, Попе, Бећковића, Михаиловић, Симовића, Данојлића, Милосава Тешића и других), онда се сви ти прилози морају оценити као бесцен-благо од огромног значаја за српску језичку културу.

У настојању да се овакви сегменти Академијиног рада појачају, установа је не само оснивала периодичне публикације него је и установљавала поједине организационе облике усмерене ка проучавању језика и неговању језичке културе. Тако је 1886. основала четири академије у свом саставу (природних наука, философских наука, друштвених наука и уметности), а унутар њих је било места и за изучавање језика. Године 1893. установа је основала Лексикографски одсек с намером да се усмери према сачињавању речника. На великој 100-годишњици победе Вукове реформе и вуковског начела у филологији и књижевности, године 1947. је Српска академија наука предузела веома значајне структурне промене које су унапредице домен изучавања језика. Те године је основан Институт за српскохрватски језик, касније, након распада државе СФР Југославије, назив је постао Институт за српски језик. Те године је у Академији основано шест одељења, а међу њима и Одељења литература и језика / језика и књижевности. Уз већ раније покренуте публикације, попут *Гласа Српске краљевске академије* и *Зборника за историју, језик и књижевност српског народа*, простор за унапређење рада лингвиста и филолога приметно је проширен и обогаћен. Посебно место у свему томе има рад на *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика*, који на специфичан, стваран и симболички начин обједињује велики број истраживача у један велики ланац драгоцених делатника. Овај речник је покренуо Стојан Новаковић још 1887, дуго су обављани припремни послови, а реализација коначних начела и израде првог тома везана је за име Александра Белића, да би потом читав низ истраживача радио до данас, а радиће и до последње свеске коју многи међу нама вероватно неће доживети. Биће прилике да се оваквим сличним поводом Матичине Повеле за неговање српске језичке културе поново вратимо овој великој лексикографској теми.

Дуг је пут Српска академија прошла од 1842. до данас, а на том путу мењао се не само српски језик, његова природа и друштвене функције него су се мењале и основне концепције по којима је требало организовати системска опажања и проучавања српског језика. На том путу било је много лутања, али и одиста сјајних и блиставих тренутака по којима смо надаље мерили путна растојања и указивали на правце наших кретања. Осврћући се на оно што је учињено, могли бисмо свакако рећи да је понекад могло и боље и више да се учини, али то важи за целу нашу научну заједницу и сав наш мислећи свет. Ипак, за све то време било је извесно пре свега то да Академија никада није доводила у питање поставку да су природа и структура

српскога језика, успешан развој и ширење његових изражајних капацитета, увек отворени за стваралачке приступе и примерене поступке неговања језичке културе, те да је све то скупа феномен од највећег значаја не само за наш научни и уметнички напредак него и за наш голи опстанак у кругу цивилизованих народа света. И данас меродавни треба да нам буду само они увиди и она научна сазнања која указују на значај језика у креирању општег погледа на свет, изградње свеукупног система вредности, те способности сагледавања свеопште повезаности најразличитијих феномена који сачињавају наш универзум дискурса. У свему томе се не можемо успешно сналазити уколико немамо изражајно моћан, рафинован језик.

Ако нас је с разлогом Лудвиг Витгенштајн, у свом делу *Tractatus logico-philosophicus*, упозорио да „границе мога језика значе границе мога свијета“, те да се чак намеће закључак да „о чему се не може говорити, о томе се мора шутјети“, онда је јасно пре свега то да онолико колико успевамо сопствени језик учинити широким и обухватним, тачним и прецизним, префињеним и изнијансираним, толико ћемо успевати у најразличитијим научним и уметничким дисциплинама да исказујемо значења и смислове који ће непрестано померати границе нашега света. Ширећи и богатећи сопствени језик, ми ширимо и богатимо сопствени свет. Прилика је зато да сада и овде, уочи Савиндана 2020. године, у Матици српској, кажемо јавну реч захвалности за све оно што су бројни чланови Српске академије, а тиме и установа као целина, некада и сада, учинили да проширимо границе свога језика и свога света. И да притом изразимо дубоку наду да ће та истраживачка страст наставити своје ширење показујући да, како језик тако и свет који језиком конституишемо, збиља нема граница.

Проф. др Драган Ситанић

ПОВЕЉА МАТИЦЕ СРПСКЕ
ПРОФ. ДР ДРАГОЉУБУ ПЕТРОВИЋУ
ЗА УКУПНИ ДОПРИНОС ИЗУЧАВАЊУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА
И НЕГОВАЊУ ЈЕЗИЧКЕ КУЛТУРЕ

Обраћам вам се у улози сведока да јесте част, али не и лако говорити о бољем од себе. Шта у временском теснацу издвојити од приче о потписнику 580 објављених радова, о аутору осам запажених самосталних и десетак коауторских књига, приређивачу десетак дела углавном великана из струке, о двоструком добитнику Награде „Павле Ивић“, о члану више научних међународних (Међународна комисија за *Опшћесловенски лингвистички атлас* при Међународниом комитету слависта, Међународни редакторски

колегијум *Ойцїѣкарїайскої дијалекїолоџкої айласа* итд.) и домаћих (Међуакадемијски одбор за дијалектолошке атласе, Одбор за ономастику [при САНУ], Одбор за стандардизацију српског језика, Одбор за језик и књижевност Матице српске итд.) научних тела, руководиоца и учесника у реализацији више научних пројеката, члану угледних српских језичких гласила, међу којима и *Српскої дијалекїолоџкої зборника*, најстаријег језичког часописа СКА и *Зборника за филологију и лингвистику МС*?

Пет и по деценија Драгољуб Петровић је присутан у науци о српском језику. Осим што припада кругу најеминентнијих српских дијалектолога (лично мислим да после Павла Ивића немамо бољег), он се врло успешно огледао на пољу савременог језика, на пољу језичке политике. Дубока је његова бразда и на пољу критике друштвених и политичких збивања, а реским пером уписао се међу најбриткије полемичаре. У српском језикословљу ушанчио се као непоновљиви стилиста. Драгољуб Петровић никада није калкулисао, није, не дај Боже, пажњу посвећивао темама на којима се ћари. Водио га је зов савести, поштујући њене критеријуме за успостављање хијерархије међу питањима и проблемима које ваља обрађивати. Чинио је то и у контексту упозорења озбиљних саговорника: „Драгољубе, имате децу“, а у сећање ми је добро урезан његов коментар упозорења: „то се и ради због деце“.

Да покадшто и фалсификати могу бити у служби истине, показује текст публицисте Мила Медића, речи приписане великом жупану Немањи, родоначелнику најпознатије српске династије: „Чувајте, чеда моја мила, језик како земљу... После изгубљене битке и изгубљеног рата остаје народ. После изгубљеног језика нема народа“. Речи нису Немањине, али текст верно одсликава стварност везану за језик, а прозирна истина да он дели судбину народа који се њиме служи мало где је тако упечатљиво оверена као код Срба необично бурне историје, а у домену језика – уникатне у планетарним размерама.

Ако су народни говори неисцрпна ризница података који осветљавају историју језика, етноисторију, лингвистичку типологију, историју културних и социјалних утицаја, ако су они, по речима члана осам академија наука, „најбогатија збирка података о прошлости нашег народног живота“, због чега резултати њиховог систематског истраживања повлаче захвалност стручњака из домена других научних дисциплина, онда најстарија културна и научна установа код Срба одаје признање чувару те националне ризнице каквог готова да нисмо имали од Вука наовамо. Пошто исцрпан дијалекатски речник доноси податке на основу којих се могу монографски обрадити и остали сегменти језичке структуре (фонолошки, морфолошки, синтаксички и др.), онда Драгољубу следује и захвалност плејаде будућих докторанада.

„У почетку бјеше ријеч, и ријеч бјеше у Бога, и Бог бјеше ријеч. Она бјеше у Бога. Све је кроз њу постало, и без ње ништа није постало“ – поручује Свето

јеванђеље по Јовану. Са највишег места науке о српском језику речено је да се „По обиљу нових података изнетих о српском језику, с I[Вуковим] *Рјечником* из 1818. не може поредити ниједна друга књига“. По другој, такође озбиљној адреси, „То је први речник једног штокавског говора“ (С. Зајцева), дакле: први српски дијалекатски речник. Сматра се, опет, да исцрпан дијалекатски речник доноси поуздан ослонац за реконструкцију материјалне и духовне културе српског села, будући да су две револуције (технолошка и идеолошка) радикално измениле живот тога села и дословце у неповрат однеле многе облике ранијег привређивања и практично затрле – такође многе – старе обичаје. Народни говори, најкраће речено, носе, чувају све-доке националног и језичког идентитета сваког народа па и српског. Пригодни тренутак призива и речи Самуила Борисовича Бернштејна који је године 1945. своје млађе саговорнике, усхићене што се у сулудим чисткама у опустелу Москву враћа Никита Илич Толстој, даровити изданац грофовске породице, који зна српски језик, освестио речима: „Знати један језик значи знати његову историју и дијалектологију. Никита Илич то не зна, он не зна српски језик“. Ако је веровати гласовитом руском слависти, Драгољуб Петровић је без премца по количини дарованог штива из кога се може учити српски језик. Тај импозантни корпус сведока о прошлости свога народа чине сјајне монографске дијалектолошке студије и расправе, узорно рађени дијалекатски речници и ономастички прилози које је Драгољуб лично потписао, уз, такође без премца код Срба, а „и шире“, студентске прилоге успешно рађене под његовим надзором. И све је то, на оба колосека, географски добро распоређено, покривајући терен дословце „од Пеште даже до Чарне Горе“. Рођен у племену Марка Миљанова, са акцентуацијом блиском генерацији Ивана Црнојевића, у Осмој офанзиви донет у питому Војводину, највише академско звање стекао је у потрази за „оним иза каце“ на Змијању, покварио „идеалне братске односе“ наводећи исповести несрећних сведока затирања свега српског на Банији и Кордуну, понео ореол главног „кривца“ што имамо онако урађен *Речник бачких Буњеваца*, а шта тек рећи о четворотомном *Речнику српских њвора Војводине*, делу које чини част и Матици српској и науци у српском језику у целини. Држећи се Шантићевог начела „И гдје год је српска душа која, мени је тамо отаџбина моја“, прешао је преко „племените међе измеђ Босне и измеђ Србије“, те добисмо и увид у ономастику и лексику Качера, до неслућених размера проширисмо сазнања о акценатском мозаику Републике, пре свега о ширини ареала копаоничког акута, а за штампу је управо одобрен обимни *Речник Драичева*. Није наш лауреат заборавио ни „Српску Спарту“, чак ни свој ужи завичај. Струка располаже топонимијом и лексиком његових родних Куча, а у штампи је и ономастика Пипера, лауреатове ујчевине. Захваљујући Драгољубу Петровићу, имамо увид у говорне прилика, а нарочито у лексику Спича. Помену-

смо најкрупније резултате српског водећег дијалектолога и сви су листом објављени на водећим националним адресама: у Матици српској и Српској академији наука и њеном Институту за српски језик.

Повељу за укупни допринос испитивању и неговању српског језика уручујемо подвижнику без премца у домену истраживања и чувања српског језика. Један детаљ из портрета нашег лауреата не смемо заобићи. Живимо у времену које вапи за људима од иницијативе, а све је мање и спремних да се науштрб личног komodитета ангажују на пословима „опште ползе“. У раду са студентима на прикупљању и обради језичке грађе на терену, њеној обради и објављивању под будним оком свога професора, а тиме и отимању од заборава Драгољуб је далеко испредњачио колегама и на простору донедавно нам заједничке државе. Питам се где би нам био крај да су сви наставници дијалектологије свој радни век одрадили као један Драгољуб Петровић. Да није било његове проницљивости, научне библиотеке широм света највероватније не би красили двотомни *Банайски љовори шумадијско-војвођанској дијалектѝа*, којима се већ времешни Павле Ивић, у коауторству са младим колегама Горданом Драгин и Жарком Бошњаковићем, одужио и својој ујчевини. Не смемо заобићи ни Петровићев ангажман у међународним научним подухватима. Мало је Словена који се могу похвалити да у оквиру рада на двама наведеним лингвистичким подухватима (Драгољуб је и председник Српске националне комисије за ОКДА) имају сто објављених радова.

Језик се, таман као и чедо, мора неговати и бранити, а ову другу обавезу историја је Србима даровала у најрадикалнијем лику и обиму. Доласком Селцука српска историја је добила инверзивни ток, а језик је вековима практично таворио, да би одласком тих истих Селцука отпочео његов нови пут са судбином непознатом другде на Планети. Разним договорима и споразумима језик нам је губио и своје име. Стицај околности гурнуо је Србе у заједништво, „питонски загрљај“ народа другачије историјске прошлости, културе и духовности, и другачијих циљева и степена искрености код уласка у тај „брак“. Давно је велики Павле Ивић рекао да се историја поиграла са коначним резултатима Вуковог подухвата. Зна се да је тај заједнички „наш“ језик, добијен заслугом „Цицерона рођеног у Тршићу“, помогао неким да и многе дотад туђе окупе око свога националног стожера, а нама у аманет оставио, да не кажем натурио, језичку границу на Дрини, где је није било у доба Немањића, Котроманића па ни Селцука. Дуго се или није хтело или није смело, а биће да то двоје иду подруку, „прогледати“ и видети голу истину да су озбиљни проблеми нације у целини, укључујући и њену биолошку угроженост, почели са одласком Турака са ових простора, када почиње процес нагризања, растакања српског етничког, културног, а тиме и језичког интегритета и да све то коинцидира са временом препуштања стратешких ингеренција на размеђу Истока и Запада и њихових цивилизација и

култура Ватикану и факторима који су на овај или онај начин, али сви листом, укључујући ту и Коминтерну, под његовим плаштом, „под уздом Ватикана“, како би прецизирао наш Драгољуб. Стављајући језичку проблематику у шири геополитички контекст, уз штедро коришћење историјске литературе и цитирање високих представника и удружења дојучерашње браће двају других „закона“, Драгољуб Петровић у својим књигама и расправама, као на длану, износи хронологију и позадину свестраног расрбљавања, односно ницања нових нација и њихових „језика“, показујући како су „српски језички заперци“ промовисани у засебне језике. Студиозно елаборирање дуго времена табу тема показало је како су, чијом заслугом и потпором, утиране стазе Свету до развоја другог и трећег миленијума непознате „полиглосије“, докле се дошло преименовањем језика који је за потребу српског народа и његове културе средином 19. столећа реформисао самоук из Тршића. За утеху је, само не знам које и колике користи, чињеница да и озбиљни страни стручњаци на простору између Бугарске и Словеније виде један лингвистички и више „политичких“ језика, које лингвистички инжењеринг изнедри уз издашну помоћ, како неки кажу, „наших западних пријатеља“. Све чињенице, хронолошки поредане о настанку тзв. „босанског“, „црногорског“, па и „хрватског“ стандардног језика, као и „нација“ које се њима служе, о свему што им је претходило и такав развој догађаја омогућило, ишчитавају се међу корицама другог издања књиге *Српски језички зајерци*, штива неретко опорог садржаја и уистину мучног за читање. О свим крађама српског језика досад нико није тако темељно и са таквим ослонцем на поуздане изворе, документе, писао као наш лауреат. Подсећам на Петровићево пионирско упозоравање на озбиљност тада „аветне лингвистике“ Монтенегрина. И само подсећање да Д. Петровић, за ненавикле уши неретко оштре закључке темељи на неспорним, лако проверљивим чињеницама, поткрепљујући своје судове мишљењима научних ауторитета изван српског народа, неретко управо на ставовима самих хрватских и муслиманских посленика, при чему је на површину испливала и њихова склоност мењању опредељења и практичног деловања, све у служби остваривања зацртаног циља.

Ово је место и за подсећање да се у мисији бриге о језику Д. Петровић јавно изјашњава о све већем страдању српског језика у школским програмима, а предњачио је међу критичарима оне прве реформе школског система, по речима угледних научника, засноване „на освети лоших ђака“, односно „на освети понављача“. Петровићева брига око нормирања и неговања језичког израза оверена је и модерном *Фонологијом српскога језика*.

У овој пригоди присетио сам се лично често помињаног тројства **родитељ – учитељ – завичај**, коме се мало ко успео одужити, и онога домаћина који редовно купује три хлеба: једним враћа дуг хранећи родитеље, други сам једе, а трећи даје у зајам – храни потомке. Тај други сомун у струци

Драгољуб деценијама једе као да је побегао из глади и још ће га, даће Бог, дуго јести, онај којим се одужио учитељима, а завичај је и у струци задужио, заиста је велики, док је трећи – уистину огроман. Колико ће хлеба куповати они који тај трећи у струци кусају – не зависи од Драгољуба. Уз велику погачу сви они су купили и прави узор и путоказ, али бар засад међу млађима не видим много ни гладних ни јешних.

Драгољуб Петровић из сасвим прозаичних разлога није могао данас допутовати у Српску Атину, али „ту је он с нама, као опомена и као подстицај“, како је његов учитељ и ментор, под овим кровом, вероватно у овој истој сали, казао за свога великог претходника.

Према импозантном опусу и доприносу струци и нацији Драгољуба Машанова Петровића нису се сви одредили на прави начин. Најстарија културна и научна институција код Срба, срећом, како и приличи таквој адреси, јесте, као и Драгољуб према својој Матици, магистрално водећи поверене му пројекте и послове. Наш лауреат да се још доста радних година дружи са Повељом, коју је вишеструко заслужио.

Академик Слободан Н. Реметић

ПОВЕЉА МАТИЦЕ СРПСКЕ ПРОФ. ДР МИЛОРАДУ ПУПОВЦУ ЗА ДОПРИНОС ОЧУВАЊУ СРПСКОГ ЈЕЗИЧКОГ ИДЕНТИТЕТА И НЕГОВАЊУ СРПСКЕ ЈЕЗИЧКЕ КУЛТУРЕ У ХРВАТСКОЈ

Жири за доделу Повеље Матице српске у саставу: проф. др Драган Станић, председник Матице српске, др Миодраг Матицки (председник), академик Слободан Реметић, проф. др Вељко Брборић и проф. др Срето Танасић, на седници одржаној 12. марта 2019, једногласно је донео одлуку да се Повеља Матице српске за неговање српске језичке културе за 2018. годину додели професору др Милораду Пуповцу за допринос очувању српског језичког идентитета и неговању српске језичке културе у Хрватској.

Др Милорад Пуповац, професор универзитета, завршио је филозофију и лингвистику на Свеучилишту у Загребу. Магистрирао је на Универзитету у Љубљани с темом „Лингвистика и идеологија“, а докторирао с темом „Језик и дјеловање“ на Свеучилишту у Загребу. Од 1982. године ради на Одсеку за лингвистику Филозофског факултета Свеучилишта у Загребу, где је шеф Катедре за примијењену лингвистику и предаје „Језик у јавној и интерперсоналној комуникацији“, „Развој и учење језика“, „Језични поремећаји“, „Семантика разумијевања“ и „Етика говорења“. Аутор је више књига с подручја социолингвистике и прагмалингвистике: *Лингвистика и идеологија*, *Језици и њихови политички аспекти*, *Политичка комуникација*, *Језик и дјеловање*, *те*

преко 100 стручних и научних радова из социолингвистике, прагмалингвистике, психолингвистике и филозофије језика. Био је стипендиста Фулбрајтова програма 1998/99. на Универзитету Корнел. Држао је предавања на више универзитета, као што су Универзитет у Љубљани и Марибору, Универзитет Корнел, Универзитет Питсбург, Универзитет у Грацу, Универзитет у Ослу, Универзитет у Новом Саду, и учествовао на више домаћих и страних научних скупова. Професор Милорад Пуповац спада међу најзначајније српске социолингвисте и шире – на јужнословенским просторима.

Горе поменуте књиге професора Пуповца представљају незаобилазно штиво за бављење питањима функционисања језика у савременом друштву уопште, наравно – и кад се ради о питањима функционисања српског језика и писма. Посебно за оне који се спремају да нас подучавају језичкој култури – култури комуникације, култури говорења и слушања, култури дијалога, разумевања и толеранције.

Поред ових књига и њима сличних радова, професор Пуповац је објавио и више радова који се тичу положаја, заштите и афирмације српског језика и ћириличног писма код Срба у Хрватској:

1. *Научни радови*: „Језичка политика и језик Срба у Хрватској“, Љетопис, СКД „Просвјета“, 1994; „Језичне идеологије, језичне политике и производње језичне нетолеранције у постјугославенским земљама“, Зборник Института за српски језик САНУ II: Српски језик и актуална питања језичне политике, 2014; „Језично планирање данас и питање језичног планирања језика Срба у Хрватској“, Зборник Института за језик САНУ III: Српски језик и актуална питања језичног планирања, 2016; „Ћирилица у Хрватској данас“, Излагање на Научном скупу у организацији АНУ РС, 2017, у припреми за штампу; „Срби у Хрватској као чланице ЕУ“, излагање на Научном скупу САНУ у организацији Одбора за националне мањине и људска права „Положај српске националне мањине у суседним земљама“ 2018, исте године објављено у зборнику радова; затим рад на научном пројекту „Интеркултурална школа“ у Вуковару и Книну (2015–2017).

Теоријска подлога свих ових радова је у потпуном сагласју с најзначајнијим достигнућима из социолингвистичке науке у свету. Да овде мало посебније поменем само трећи овде наведени рад – „Језично планирање данас и питање језичног планирања језика Срба у Хрватској“ (2016) – професор Пуповац у њему разматра проблем језичког планирања данас – у свету глобализације, затим говори о проблему језичког планирања Срба у заграничју, и, посебно, Срба у Хрватској. Између осталог, ту се каже: „Након златног раздобља 60-тих и 70-тих година 20. столећа језично се се планирање као социолингвистичка дисциплина у времену глобализацијске редистрибуције моћи међу језицима сусреће с озбиљним изазовима. Унаточ тим изазовима оно се наставља развијати тражећи одговоре

од микро до макро рazine. /.../ смјерови развоја језичног планирања након 'златног доба' показују да се трага за новим упориштима. Планирање права језичних мањина и посебних механизма заштите мањинских и угрожених језика једно је од таквих подручја.“ А након представљања модела језичког планирања језика Срба у Хрватској професор Пуповац закључује: „Да би се све ово могло постићи (тј. целисходно планирање), неопходно је да институције српске заједнице у Хрватској развију јединствен институт који би имао три одјела: језични, образовни и комуникацијски (медијски). Основни и елементи за његово оснивање већ постоје, али необједињени и нецентрализовани не могу осигурати ни довољно широке ни довољно брзе резултате. Стога би први корак према његову оснивању требали бити заједнички основачи и програмски документ /.../“. Кад говори о језичком планирању језика Срба у Хрватској, професор Милорад Пуповац полази од претпоставке да оно што важи за мањинске заједнице у свету у заштити њиховог језичког идентитета треба да важи и за српску мањину у Хрватској.

Такви су и

2. *Чланци у медијима*: „Парадокс вуковарске Одлуке: ћирилице ће бити више него кад би је било“, Телеграм (26. 8. 2015), „Пет кључних питања Срба у Хрватској данас“, Глобус (2. 9. 2017) (треће питање се тиче образовања и језичке равноправности), „Пет приоритета Срба у Хрватској данас“, Политика (12. 8. 2017), „Што их је мање, то су већи проблем“, НИН (15. 4. 2019) – и не само ови.

Увек кад говори о положају, заштити и афирмацији српског језика и ћирилице Срба у Хрватској, професор Пуповац има у виду, и истиче, да се све то може и мора остваривати у хрватским законским оквирима, у сарадњи са хрватским државним институцијама, а уз помоћ државе Србије, опет у складу са важећим нормама. У том циљу он и одржава комуникацију с владама и образовним институцијама у Хрватској и Србији ради побољшања услова школовања на српском језику и ћириличком писму: за осигуравање програмских, кадровских и финансијских претпоставки за образовну и културну аутономију Срба у Хрватској.

Ради остваривања ових циљева професор Пуповац је био покретач и учесник у многим конкретним акцијама, какве су

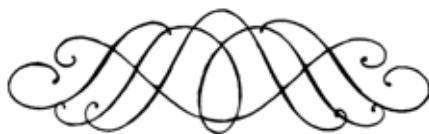
Активност и институцијама српске заједнице у Хрватској: да овде поменемо осмишљавање концепта школске аутономије Срба у Хрватској; формирање летњих и зимских школа за децу предшколског и основношколског узраста; дефинисање основних правила језичке стандардизације и употребе ћириличног писма у институцијама српске заједнице у Хрватској; Сарадња са Српском православном гимназијом у Загребу;

– као и јавне кампање у ширењу толеранције према ћириличком писму у Хрватској: на пример, плакати и огласи СКД „Просвјета“ поводом Дана српске културе у Загребу.

И из овог кратког образложења се може рећи да је професор Милорад Пуповац урадио колико је довољно целом тиму професора, научника и сарадника; нажалост, у Хрватској је имао мало филолога с којима би могао поделити ове послове. И увек и све је радио одговорно, на високом академском нивоу – у научним радовима и на научним конференцијама, у стручним и популарним чланцима, у дискусијама о питањима српског језика и писма.

Жири за доделу Повеље Матице српске при одлучивању коме да се изван Србије она додели није имао тежак задатак и са задовољством је донео одлуку да Повеља за 2018. буде додељена професору Милораду Пуповцу из Загреба. Убеђени смо да је он својим радом заиста и заслужио ову Повељу. У име жирија и у своје лично име, искрено честитам добитнику, са жељом да га здравље служи, и с уверењем да ће и даље предано и успешно радити на заштити српског језика и ћирилице и неговању српске језичке културе у Хрватској.

Проф. др Срејко Танасић, дописни члан АНУРС

ПИСЦИ О ЈЕЗИКУ

ПОЕТИКА

Поезија је трактор који земљу оре
Негде испод Урала.
– Отворите прозоре
И раширите руке!
Птица је посустала
Што лети из горе.

Песник је Фауст који преображава сваки лик,
Са срцем у ком потоци шуморе.
– Довољно је да покренем језик,
Да се сви прозори у граду отворе.

Свечано распарах све шавове поезије, –
Преда мном је гола Дама!
На бистром небу Полинезије
Уплашен месец као лама.

О ви,
Којима срце никад није било кишобран за громобран,
Празноглавци на коцкарском рулету историје,
Упамтите!
Приближио се велики дан
Када поезија у психо-физичкој храни света
Преузима улогу калорије.

Page Драинац

БАЛАДА

Охридским трубадурима

Мудрости, неискусно свићу зоре.
На обичне речи више немам право!
Моје се срце гаси, очи горе.
Певајте, дивни старци, док над главом
Распрскавају се звезде као метафоре!
Што је високо ишчезне, што је ниско иструли.
Птицо, довешћу те до речи. Ал врати
Позајмљени пламен. Пепео не хули.
У туђем смо срцу своје срце чули.
Исто је певати и умирати.

Сунце је реч која не уме да сија.
Савест не уме да пева, јер се боји
Осетљиве празнине. Крадљивци визија,
Орлови, изнутра кљују ме. Ја стојим
Прикован за стену која не постоји.
Звездама смо потписали превару
Невидљиве ноћи, тим црње. Упамти
Тај пад у живот ко доказ твом жару.
Кад мастило сазре у крв, сви ће знати
Да исто је певати и умирати.

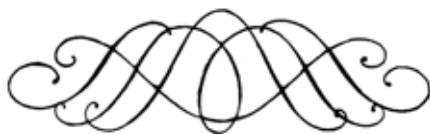
Мудрости, јачи ће први посустати!
Само ниткови знају шта је поезија,
Крадљивци ватре, нимало умиљати,
Везани за јарбол лађе коју прати
Подводна песма јавом опаснија.
Онесвешћено сунце у зрелом воћу ће знати
Да замени пољубац што пепео одмара.
Ал нико после нас неће имати
Снагу која се славујима удвара
Кад исто је певати и умирати.

Смртоносан је живот, ал смрти одолева.
Једна страшна болест по мени ће се звати.

Много смо патили. И, ево, сад пева
Припитомљени пакао. Нек срце не оклева.
Исто је певати и умирати.

Бранко Миљковић

Рубрику уређује академик Милосав Тешић

За де^серт је послужена торта од чоколаде.

Наши шахисти су победили Туни^шжане.

Купи ми, молим те, А^аспирин и П^парацетамол.

Ум^ијеси мекано т^ијесто.

Његов рад је потпуно бескорис^тан.

Прашина је овде пуна бак^цила.

Лежи на лаворика^ома.

Сремски ре^јон је богат виноградима.

Отишао је неосврћу^ћћи се за собом.

Нека уђе Петровић Јелена.

Позив на сарадњу и ирејџлајџу

Уредништво вас позива на сарадњу – са задовољством ће објавити ваше прилоге, одговорити на ваша питања, настојати да разјасни језичке недоумице. Прилоге и питања шаљите на адресу Уредништва: Матица српска, 21000 Нови Сад, ул. Матице српске бр. 1 или на e-mail:

ksunajko@maticasrpska.org.rs

Претплату за 2021. годину у износу од 300,00 динара можете уплатити на жиро рачун број 205-204373-09, са назнаком да је сврха дознаке „претплата на *Језик данас*” а прималац: Матица српска, Нови Сад.